

POČÁTKY A ŠÍŘENÍ BUDDHISMU V ČESKOSLOVENSKU

Jan Lípa

Univerzita Karlova, 1. Lékařská fakulta, e-mail: jan.lipa@centrum.cz

Abstract: The aim of the work is to bring readers briefly and comprehensively close to the spread of Buddhism in the Czech lands and Slovakia (in the territory of former Czechoslovakia). Few brief early-stage articles were written on the topic, but none of them in a comprehensive matter. Buddhism has always spread during its development using several important means, among which personalities, communities and literature have been involved. This takes this article into account as well. It encompasses the period from the beginnings of Buddhism in the Czech Lands and Slovakia in the late 1890s to present. An important aspect of Western Buddhism can be found in “the search for the basic book”, which the article also pays due attention. Throughout the 19th century, Buddhism makes its way to the West, and its western followers are travelling to study it to the East. The source of traditional Czechoslovak Buddhism, whose most significant figures were most likely Gustav Meyrink and František Drtikol, has been primarily yoga and hermetism, along with theosophic neo-Buddhism. Only with the new generation, Buddhism receives a religious form and new further developing Buddhist groups are created. There are more and more supporters claiming Buddhism as a religion. The current trend is to retreat from an institutional religiosity and the inclination to a personal spirituality.

Keywords: buddhism, neobuddhism, Frantisek Drtikol, literature, buddhist groups

1 ÚVOD

Buddhismus se za dobu dvou tisíc pěti set let svého trvání rozšířil po celé jižní, střední a východní Asii do mnoha původně úplně odlišných kultur a měl velký vliv ve většině Asie. Více než polovina dnešní světové populace žije na území (které sahá od Afghánistánu až po Japonsko a od Sumatry a Jávy až po Mongolsko a části jižního Ruska), kde buddhismus v minulosti byl nebo v současné době je významní náboženskou silou. Buddhismus musel nevyhnutelně reagovat na různé podmínky a taky místní zvyky a ideje v těchto oblastech ovlivňovaly jeho tvář mnoha způsoby. Buddhistická písma jsou dochována v páli, sanskrtu, tibetštině, japonštině, čínštině a dalších jazycích. Historicky a geograficky můžeme dnes živý buddhismus rozdělit

do tří velkých tradic: jižní (théraváda), východní (mahájána) a severní (vadžrajána, lamaismus) (Holba, 2008).

Theravádový buddhismus je dnes rozšířen především v jihovýchodní Asii na Srí Lance (Cejlonu), v Thajsku, Barmě a Laosu. Mahájánový buddhismus se záhy dostal do Kambodže a dále až do dnešní Malajsie a Indonésie, do Číny a odtud do Tibetu (kde vyvinul zvláštní formu, tzv. lamaismus), Koreje a Japonska. Tato „širší cesta“ snadněji přebírala podněty a tradice z těch místních kultů, kam pronikla, a vytvořila tak množství směrů a škol. V Číně byl jednou z těchto mahájánových škol čchan, který se šířil už v 6. století n. l. pod názvem zen (Vojtíšek, 1998).

Nejvíce buddhistů je dnes v Asii (kolem 10 % obyvatelstva kontinentu), v ostatních světadílech jsou buddhističtí věřící pouze ve velice malém počtu, přesto se s buddhisty setkáváme (především díky přistěhovalcům) například v USA, Kanadě, Norsku, Francii nebo Austrálii. V Rusku jsou buddhisté původním obyvatelstvem především u hranic s Mongolskem (Burjatsko a Tuva) a v evropské části Ruska v Kalmycké republice. Celkový počet buddhistů na světě je mezi 250 a 500 milióny osob (Kokaisl, 2015).

V průběhu 19. století se buddhismus dostává také na Západ a jeho západní přívrženci jej odjíždějí studovat na Východ. Do Zemí českých a na Slovensko jej přináší Gustav Meyrink v 90. letech 19. století a jeho původní podoba zůstává zachována v Učení Fráni Drtikola a Nauce Květoslava Minaříka, které ovlivnily řadu osobností a měly zásadní vliv na šíření buddhismu a vznik nových skupin, a po znovunabytí svobody nemalou měrou napomohly k novému šíření buddhismu v České a Slovenské republice.

O vzniku a vývoji buddhismu byla napsána řada publikací a pojednává o něm stejnojmenná vynikající kniha československého autora Vladimíra Miltnera – *Vznik a vývoj buddhismu* (2001), nebo Karla Wenera – *Náboženství jižní a jihovýchodní Asie* (1995), a proto v této práci nebude blíže rozebírán. Opomenuta by však neměla zůstat ani vynikající shrnující a doposud hojně užívaná kniha Vincence Lesného – *Buddhismus* (1948).

O počátcích a šíření buddhismu v našich zemích byla napsána celá řada větší-
nou drobnějších odborných publikací. Jejich seznam uvádíme v příloze 1 na konci příspěvku. Žádná z těchto publikací však nepřináší (a vzhledem k době svého vzniku většinou ani nemohou přinášet) komplexní pohled na počátky a šíření buddhismu u nás. Některé se zaměřují pouze na akademické studium buddhismu, jiné přinášejí pouze výběr významných praktiků, ale většina opomíjí některé významné představitelé jako např. Rudolfa Mášu či později dohledané informace, mimo jiné Vladislavem Zadrobílkem (užíval pseudonym D. Ž. Bor) o Gustavu Meyrinkovi, žáky Evžena Štekla o Františku Drtikolovi či zapomenutými samizdaty Jiřího Scheuflera, aj. Jiným, bohužel obvyklým nešvarem těchto textů je ne vždy zcela uvedení zdroje informace, kdy docházelo k pomíjení dobové literatury.

Cílem této práce je proto ve stručnosti přiblížit počátky a šíření buddhismu Českých zemích a na Slovensku (na území někdejšího Československa) v komplexnější podobě a s důrazem jak na nově zjištěná fakta, dobovou literaturu, na níž se v textu odvoláváme a jejíž rozbor byl také pro tuto práci proveden, ale také na fakta zapo-

menutá či opomíjená. Vzhledem k požadovanému rozsahu je také tento text určitým výběrem, avšak může posloužit přinejmenším jako komplexnější doplněk jiných odborných textů.

Buddhismus se během svého rozvoje vždy šířil pomocí několika významných faktorů, mezi něž patřily osobnosti, společenství a literatura, což také zohledňuje tento text a zpracovává období od začátků buddhismu v buddhismu Českých zemích a na Slovensku koncem 90. let 19. stol. prakticky do současnosti. Jako důležitý aspekt západního buddhismu shledáváme „hledání základní knihy“, čemuž text také věnuje patřičnou pozornost.

2 BUDDHISMUS

2.1 Buddhismus

Vznik velkého světového náboženství, které je označováno jako buddhismus, je spojen s působením historické postavy známé jako **Buddha** (přibližně 563–483 před n. l.). Samo slovo Buddha není jméno, je to titul a znamená „probuzený“. Vlastní jméno zakladatele Buddhismu je Siddhtrtha Gótama Sakja v jazyce páli, který se požíval v době jeho života (v sanskrtu zní Siddhártha Gautama Šakja) (Lužný, 1995).

Buddhova cesta po šesti letech od odchodu do bezdomoví a dosažení probuzení, osvětlení, spočívá v prohlédnutí klamu, na základě čehož formuloval Čtyři vznešené pravdy: o strasti, vzniku strasti, zániku strasti a cestě vedoucí k zániku strasti. Již za Buddhova života upřednostňovali různé skupiny Buddhových žáků různé části jeho učení. Sto let po Buddhově smrti se na druhém koncilu sanghy ve Vésalí už objevují dvě vyhraněné skupiny: sthavirové (pálijsky thérové), tj. následovníci starších a mahásámghikové, tj. členové velkého společenství. Sthavirové byli převážně asketickými mnichy dodržujícími striktní předpisy jako jediný správný prostředek k dosažení nirvány, mahásámghikové převážně laiky, hledajícími hlubší smysl nauky a zdůrazňujícími i jiné etické ideály, především soucítění s utrpením druhých bytostí, říká Kolíbal (Kolíbal, 1990).

Také Pertold v knize *Náboženství mimokřesťanská* mluví o rozdělení na dva vozy – hínajánu a mahájánu (Pertold, 1957). Pozdějšími vývojovými fázemi mahájány jsou tantrická vadžrajána („diamantové plavidlo“) rozšířená především v Tibetu a okolních zemích (ale také ve Vietnamu), a čchan (zen) na Dálném Východě. Členění na hínajánu, mahájánu a vadžrajánu se na Západě objevuje mnohem později, asi od 2. pol. 20. stol. Za zmínku ovšem stojí, že termín buddhismus vymezující věřící či lépe řečeno praktikující příslušníky jednoho ze světových náboženství vznikl mnohem později než termín Dharma – Buddhovo učení, jak byl původně svými příslušníky po celá staletí nazýván. Evropská expanze a způsob myšlení si však vyžádal označení nové, vycházející ze stejné terminologie, jaká byla použita pro jiná náboženství.

Slovo buddhismus – *Boudhism* – bylo poprvé použito v roce 1801 v *Oxfordském slovníku angličtiny*, avšak teprve roce 1816 se objevuje ve formě – *Buddhism* – pouze v článku v časopise *Asiatic Journal*. V roce 1829 se v jazyce anglickém vy-

skytuje poprvé i v názvu knihy Edwarda Uphama *The History and Doctrine of Buddhism (Dějiny a učení buddhismu)*. Během 19. století začínají mniši různých buddhistických tradic hovořit o jediném panasijském buddhismu, aby odvrátili útoky křesťanských misionářů a koloniálních úředníků. Jeden z prvních pokusů sjednotit buddhismus učinil nikoli asijský buddhista, ale theosof plukovník **Henry Steel Olcott** (1832–1907) (Lopez, 2001).

Avšak ani takové pojetí Buddhova učení nebylo zcela jednotné. Např. Britové se v rámci svého impéria setkali pouze s jižní podobou buddhismu, theravádou (současnou formou či jednou ze škol hinajány). Mahájánové školy severních oblastí neznali a nové objevené a přivezené texty neuznávaly jako regulérně buddhistické. To se mělo změnit až vlivem studia buddhismu jinými národy – Rusy a Němci. Významnými centry studia textů objevených v Rusku, Mongolsku, Číně, Japonsku či na území pozdějšího Afganistánu byly např. univerzity v Petrohradě a Heidelbergu.

Buddhistické učené bádání, přineslo nám nauku Buddhovu dvojí cestou. Anglie, politický pán Indie, splnila svou největší missii, zprostředkovala evropskému světu znalost posvátných řečí Indie, sanskrtu, páli a textů svátých knih védismu a buddhismu. Dala nám jižní buddhismus. „Rusko přineslo nám nauky tibetské a mongolské církve a její filosofii. Oba dva proudy splynuly v bádání německém.“ Právě tyto dva národy měly na vývoj a pojetí československého buddhismu, ale i na osobité pojmání religiozity a spirituality v Československu největší vliv. Románi poskytli nám taky své poznatky, ale k probádání buddhismu přispěli jenom university francouzské. Na vědecké práci o buddhismu mělo podíl i Holandsko, které zabralo na Jávě starobuddhistickou zemi. Uhry, za pomoci badatele Sándora Csomy z Kőrösu, položily základy k ozřejnění tibetského buddhismu (Bohn, 1920). Zajímavé jistě je, že posledně jmenovaný Sándor Csoma Kőrösi (1784–1842) byl patrně prvním novodobým buddhistickým mnichem Západu, a ještě navíc právě lamaistickým.

2.2 Směry buddhismu

Buddhismus nikdy nebyl jednotným náboženstvím v čase (během doby své existence) ani prostoru (v zemích svého zastoupení) tak, jak vnímáme náboženství na Západě. Byl rozdělen do směrů a škol jak historických, tak i dobových, vázaných na kláštery a klášterní univerzity. Často zmiňovanou otázkou je také to, zda je buddhismus vůbec náboženstvím a ne pouze mravně-filosofickým způsobem života. Avšak vzhledem k jeho vlivu a rozšíření se dnes zdá být tato otázka bezpředmětná s tím, že se o náboženství jedná.

Buddhismus se brzy po svém vzniku začal dělit na různé školy a proudy, z nichž vystupují především dva velké systémy. Theravádový buddhismus (nazývaný též **hinajána** malý vůz) se drží pouze základního Buddhova učení a Buddhu ctí jako svého učitele, ale nikoli jako boha. Naproti tomu mahájánový severní buddhismus (**mahájána**) vedle uctívání historického Buddha vzdává čest mnoha dalším buddhům a bódhisatvům (probuzeným bytostem). Zatímco hinajána (malý vůz) v podstatě omezuje vysvobození ze samsáry (koloběhu životů) v tomto životě jen na mnichy, mahájána (velký vůz) učí, že díky bódhisatvům tohoto vysvobození

mohou dosáhnout všichni (Vojtišek, 1998). Z mahájány se postupně vyvinul a oddělil do samostatné větve tantrický buddhismus nazývaný **vadžrajána** (lamaismus).

Poměrně zasvěcenější výklad tří vozů přináší Láma Anagárika Góvinda: „Hínajána učí vidět svět takový, jaký je (jathá-bhútam), aniž bychom se tázali po jeho objektivnosti a podstatě. Na druhé straně nás učí, že tento svět – ve formě, v jaké ho vnímáme – je obsažen ‚v tomto, šest stop vysokém, těle‘. Tělo, stejně jako okolní svět, však zažíváme jako pomíjivé objekty. Mahájána naproti tomu upírá světu jeho reálný charakter ve prospěch určité abstraktní a transcendentní reality, zbavené všech vlastností a pojmenování, která bývá opisovaná pojmem ‚šúnjatá‘ tj. racionálně nepochopitelná ‚prázdnota‘ a současně nekonečná potencialita. Vadžrajána vyrovnává analytický realismus hínajány s abstraktně metafyzickým idealismem mahájány v tvůrčím obraze vnitřního vidění. Tím se celá osobnost promění procesem postupující integrace.“ Dle vadžrajány „...ani myšlení, ani zkušenost nemůže překročit meze vědomí, takže i to, co nazýváme ‚osvícením‘, je jevem vědomí“ (Góvinda, 1998).

Význačným buddhologem té doby byl W. Y. Evans-Wentz (1878–1965), velký znalec tibetského buddhismu. Také on se snažil najít společné prvky buddhismu a křesťanství (Lužný, 1997). A byl to právě on, kdo velkou měrou ovlivnil československé prostředí, především Drtíkova a Minaříka. Vedle W. Y. Evans-Wentze, velkého znalce tibetského buddhismu prošlapával cestu tibetské formě buddhismu do současné západní společnosti rovněž Němec Ernst Hoffman (1898–1985), který studoval napřed théravádový buddhismus a pak v době akademického působení v severní Indii se setkával s Tibeťany a nakonec se k této formě buddhismu přiklonil. Snažil se rozlišit, co musí pro identitu buddhismu zůstat zachováno a co lze adaptovat pro západního člověka. Přijal buddhistické jméno (Lama) **Anagárika Góvinda**, pod kterým je znám jako autor. Jeho stále vydávaným i do češtiny přeloženým dílem svébytně vykládajícím tibetské nauky a praxi jsou *Základy tibetské mystiky*. Po návratu do Německa založil řád Arya-Maitreya-Mandala jako první pokus o autentický západní buddhismus (Lužný, 1997).

K prospěchu **lamaismu** v západním světě byly tragické události v jeho domovinu. Po porážce tibetského povstání vzniklo r. 1959 jeho exilové centrum v Dharamsale v indickém státě Himáčalpraděš, blízko hranic s Tibetem, kde se usídlil Dalajláma. Později nastal mohutný „boom“ šíření tohoto buddhismu v Americe a Evropě, kde se uplatnily především školy Gelug a Kagjü. Průkopník **zenového buddhismu** na Západě Daisetsu Teitaró Suzuki (1870–1966), který již jako začínající odborník zažil atmosféru kolem chicagského Parlamentu náboženství světa (1893), pobýval střídavě v USA, Evropě a Japonsku, kde se stal profesorem. Významným popularizátorem Zenu v USA byl také Šunrjú Suzuki (1904–1971), jehož kniha *Zenová mysl, mysl začátečníka* se stala v USA bestsellerem. Byl to právě zen buddhismus, který prostřednictvím Seung Sahn (1927–2004) ovlivnil další generaci v průběhu 70. a 80. let 20. stol. u nás (Štampach, 2010).

2.3 Theosofický neobuddhismus, kritika západního buddhismu a další směry

Ačkoli s buddhismem polemizovali a vycházeli z něj mnozí západní filosofové počínaje Schopenhauerem (od roku 1819), ke sjednocujícímu náhledu na buddhismus došlo později, a to nikoli vlivem jeho východních příslušníků, ale západních příznivců, jako byl Henry S. Olcott (po založení Theosofické společnosti r. 1875). Můžeme tak bez nadsázky tvrdit, že západní buddhismus vznikl – začal vznikat – z Theosofie na přelomu 19. a 20. století. Během 20. století, jak ostatně dokazují také práce našich odborníků, kteří patřili ke světové špičce (Pertold, Máša, Lesný), se pak jeho pojmání dále vyvíjelo. Až do poloviny 20. století byl dělen pouze na hinajánu (jižní, malý vůz – podmiňující cestu k nirváně mnišstvím s ideálem parinirvány – tj. vyvanutí se smrtí těla) a mahájánu (severní, velký vůz s laickým pojetím a možností dosažení nirvány kýmkoli během života, s ideálem osvícení – bódhi a následným životem v něm – v dokonalosti poznání). V té době byl tibetský buddhismus označován jako mantrajána a považován za jednu ze škol mahájány. Vadžrajána se svou tantrickou praxí byla považována za esoterní buddhismus a součást mahájány. Ostatně i Lesný uvádí: „Vadžrajánám bylo považováno za učení tajné a hodící se pouze pro úzký kruh zasvěcenců“ (Lesný, 1948). Později, v souvislosti s novým studiem, cestovatelstvím a exodem Tibeťanů a jejich otevírání světu byla uznána a ustálena vadžrajána (jak je také tibetský buddhismus nazýván) jako třetí větev buddhismu. Lužný a Bělka mluví v souvislosti s šířením buddhismu na Západě o romantickém, racionalistickém, ezoterickém a angažovaném buddhismu.

V polovině 19. století, tedy ve stejné době, kdy do západní imaginace vstoupil buddhismus v podobě akademických (především lingvistických a historických) publikací, probíhala na Západě ostrá diskuse o vztahu vědy a náboženství, která navazovala na osvícenství a deismus. Příznivci kladného vztahu vědy a náboženství patřili mezi racionalisticky orientované vědce, kteří navazovali na pozitivismus Augusta Comte a evolucionismus Herberta Spencera a v buddhismu viděli racionalistickou nauku, která k dosažení poznání používá racionálně-diskurzni postupy a zjevení (Lužný a Bělka, 2003). **Racionalistická konstrukce buddhismu** se v počátcích šíření buddhismu na Západě projevovala v tom, že buddhismus byl označován jako „náboženství rozumu“ a z velké části lákal především kriticky naladěné intelektuály, kteří odmítali církevní instituce a náboženská dogmata. Patřili mezi ně Paul Carus, Vincent Lesný, Pavel Poucha, či Leopold Procházka (Lužný a Bělka, 2003).

Druhou podobu západního buddhismu, na níž se také zaměřuje současná kritika západního přístupu k buddhismu, je **romantický buddhismus**. Tento přístup k buddhismu je založen na estetickém hodnocení buddhistické kultury a mohl by být také nazván exoticko-kulturní. Nechává se ovlivňovat buddhistickým uměním, architekturou, hudbou, dramatem, literaturou a také lidovými zvyky. Romantická podoba buddhismu má velmi blízko ke třetímu typu, k **esoterickému buddhismu**, podle něhož existují skryté, tajemné a tajuplné zdroje náboženské pravdy, které lze odhalit použitím nezvyklých praktik, mezi nimiž hrají důležitou roli mimořádné stavy vědomí. Za typický příklad ezoterického přístupu k buddhismu je považována teozofie.

Inspirací pro dnešní ezoterický obraz buddhismu je Tibet a tantrický buddhismus (Lužný a Bělka, 2003).

Angažovaný buddhismus je spojen s ekologickými snahami, identifikací s přírodou a vesmírem a do značné míry má blízko k buddhismu romantickému i esoternímu. Angažovanost je v nauce buddhismu potenciálně obsažena od jeho počátků, neboť již ve své první rozpravě Buddha vyjádřil svůj základní cíl – odstranit utrpení. Název „angažovaný buddhismus“ je však mladší. Jeho počátky spadají do konce 19. století, kdy se v letech 1895–1898 někteří vietnamští zenoví mniši postavili do čela povstání proti francouzským kolonistům. Toto povstání pak bylo označováno jako „Válka mnichů“. První užití výrazu „angažovaný buddhismus“ (viet. *Nhap Gian Phat Giao*) pak spadá do 30. let 20. století v souvislosti s hnutím usilujícím o buddhistické oživení ve Vietnamu. V současné době angažovaný buddhismus obsahuje snahy o buddhistickou obrodu v asijských zemích, vedle snah o univerzální zlepšení podmínek lidského života ve všech společnostech. Obě roviny se prolínají ve dvou klíčových idejích angažovaného buddhismu: poznání a uskutečnění „soubytí“ (Thich Nhat Hanh) a přijetí „univerzální zodpovědnosti“ (14. Dalajláma Tändzin Gjamccho) (Lužný, 2000). Angažovaný buddhismus má své příznivce, především z řad ekologů, také v našich zemích.

Jedním ze směrů ovlivněných buddhismem je ekologická ekonomie a ekologie jako taková. Za zakladatele ekologické ekonomie je považován německo-britský ekonom E. F. Schumacher (1911–1977) a sbírka jeho esejů *Malé je hezké* (*Small is Beautiful*, 1973). Těžiště knihy je v kritice skrytých hodnot ekonomie. Autor byl ovlivněn Gándhím a buddhismem, prosazoval ekonomii lokální a nenásilnou vůči lidem i přírodě (Johanisová, 2005).

Vedle E. F. Schumachera, který popisuje dokonce i „Buddhistickou ekonomii“ (Lužný, 2000) je také nutno zmínit zakladatele „hlubinné ekologie“ (1973) Arne Naesse (1912–2009), jehož vzorem byl Mahátmá Gándhí i buddhistické filosofie (Binka, 2008). Binka (2008) uvádí: „Hlubinné pojetí ekologie, tak vychází ze stejného základu jako východní učení hinduismu a buddhismu a sám Naess se na ně nejen přes svůj vzor, Mahátmu Gándhího, často obrací“.

Vedle dobového výkladu buddhistických obcí tak, jak byly vnímány na Západě, zde můžeme vidět také nenáboženský charakter. To může být na straně jedné důvodem, proč se tehdejší příznivci nehlásili nebo neměli potřebu hlásit k tomuto novému náboženství a mohli zůstat věrni svému rodovému či ateismu. Na straně druhé zde můžeme spatřovat předznamenání budoucího vývoje společnosti i smýšlení jednotlivce po přijetí buddhismu. A právě nenáboženská stránka je typická pro československý buddhismus.

Od počátku šíření buddhismu na Západě se však střetávají jeho příznivci v dělení na **původní a esoterní buddhismus**. „Z původní pozitivistické nauky Buddhovy zbylo nám ovšem velmi málo, neboť nakupily se na ní během věků pod vlivem starších škol indických (Sankhja a Joga) odchylné názory filosofické a vlivem učení joginského hlavně názory esoterní, které vnesly do původního buddhismu směr naprosto protichůdný. Tak vyvinuly se vedle zdegenerovaného, modlářského buddhismu, který stojí k nauce Buddhově asi v podobném poměru jako ka-

tolicism ku křesťanství, dva mohutné, značně protichůdné směry, nichž jeden vykládá buddhismus jako nauku esoterní, obestřenou záhadami života záhrobního a připouštějící i staré učení indické o putování duší známé z Upanišad a z Jógy, kdežto druhý, opírající se o zásady obsažené v jižní sbírce písemnictví buddhistického, zvané ‚Tipitakam‘, hledá původní k závěru, že učení, které Buddha hlásal, nemá nic společného s naukami esoterními a vědami hermetickými, nýbrž, že jeho jediným účelem jest, vésti člověka mravními zásadami k samostatnosti myšlení a jednání a vypěstí v něm mravní charakter, opřený o sílu poznání, či jinak řečeno, o sílu vlastního nezlomného mravního přesvědčení, vyplývajícího z poznání pravdy.“ uvádí Máša (1921), který byl horlivým zastáncem „původního buddhismu“.

3 BUDDHISMUS NA ZÁPADĚ

3.1 Buddhismus na Západě

Nejranější kontakty buddhismu se Západem začaly pravděpodobně ve 4.–3. stol. př. n. l., kdy Megasthenes, velvyslanec syrského krále Seleuka I., žil na dvoře maurjovského krále Čandragupty v Pátaliputře (dnešní Patna). Megasthenovy záznamy o životě v Indii se sice nedochovaly celé, nicméně některé jeho části, známé z četných citací starobylých autorů, byly pro Evropany hlavním zdrojem informací o životě staré Indie. Víme, že Alexandrie a Řím na jedné straně a jižní Indie a Srí Lanka na straně druhé spolu obchodovaly, ale o přesném rozsahu těchto kontaktů nevíme nic. Další kontakty mezi Evropou a Asií jsou známy až od 13. století díky rozvíjejícímu se obchodu a misionářským aktivitám, které vyvrcholily evropským kolonialismem Asie. Evropané, kteří cestovali do Indie, Číny, Tibetu a Mongolska, pořizovali ze svých cest písemné zápisy, z nichž se už určité informace o buddhismu dovídáme. Zřejmě jako první se pokusil pochopit buddhismus italský jezuita Ippolito Desideri (1684–1733), jenž strávil v letech 1716–1721 pět roků v tibetském hlavním městě Lhase. Ippolito Desideri studoval v klášteře Sera školy Gelug, kde se pokoušel porozumět pro něj velmi obtížnému Conkgkchapové výkladu nauky školy středu (mádhjámaka) (Holba, 2008).

Zcela zapomenutý a (nejspíš záměrně) opomíjený je **Sándor Csoma Kőrösi** (1784–1842). Kőrösi byl pravděpodobně prvním západním buddhistickým mnichem lamaismu, původně maďarský orientalista a filolog. Studoval v Göttingenu. V roce 1820 opouští Uhry a vydává se na cesty po Východě. Je autorem prvního tibetsko-anglického slovníku a gramatiky. Tibetštinu a buddhistickou filosofii vystudoval v Lehu v Ladaku a Zanskaru a své práce napsal později v Kalkatě a Darjeelingu. Je zakladatelem tibetologie. V roce 1933 byl v Japonsku prohlášen bódhisattvou.

„Šíření buddhismu v oblasti filozofické začalo s Arthurem Schopenhauerem v roce 1819 a od té doby postupovalo pevným krokem. Ačkoli měl přístup jen k několika původním pramenům, Schopenhauer reprodukoval buddhistický systém myšlení od svých kantovských předchůdců s takovou přesností, že lze málem věřit, si jej pamatoval z minulých životů“. Sám sebe považoval za „buddhaistu“. Spolu s francouzským filosofem Eugenem Burnoufem (který přeložil *Lotosovou sútru*

(1852) a *Úvod do historie indického buddhismu* (1844) prezentoval buddhismus jako filosofii pesimismu a nihilismu. Jeho vliv se silně podepsal na hudebnících, jako byl Richard Wagner, filosofech, jako Bergson, Nietzsche a mnoho dalších tvořivých lidech v západní Evropě. Ze zcela jiného úhlu uvedla **Helena Petrovna Blavatská** Západ do mnoha základních učení mahájánského buddhismu a její Theosofická společnost mnoha způsoby podporovala další výzkum buddhismu. Celá řada filosofů jako např. Rickert, Jasper, Wittgenstein a Heidegger se přiznali k ovlivnění buddhismem (Conze, 1997).

3.2 Buddhismus v Evropě

Do Evropy buddhismus proniká přibližně v polovině 19. století, kdy se zde postupně objevuje velké množství překladů buddhistických textů a studií o buddhismu. Díky nim vznikají první buddhistické společnosti a začínají se objevovat i první evropští buddhisté. Kromě zakladatelů Theosofické společnosti Heleny Petrovny Blavatské a Henryho Steeela Olcotta měli na vývoj theosofie a na našem území vliv také pozdější vedoucí společnosti Annie Besantová (1847–1933) a Charles Webster Leadbeater (1854–1934), ale také vídeňský Žid Friedrich Eckstein (1861–1939) či Němec Franz Hartmann (1838–1912).

Německé školy, německé prostředí a němečtí buddhisté měli na československý buddhismus zcela zásadní vliv, příkladem je Hermann Oldenberg (1854–1920) a jeho kniha *Buddha*. Oldenberg ovlivnil také vídeňského rodáka K. E. Neumanna (1865–1915), který čtenářům zpřístupnil velkou část pálijského kánonu. Oba měli velký vliv právě na československé čtenáře. Jedním z nejdůležitějších a neaktivnějších evropských buddhistů byl německý neobuddhista Paul Dahlke (1865–1928), který spolu s pionýrem německého buddhismu Georgem Grimmem (1868–1945) ovlivnil i první buddhisty v českých zemích, uvádí Jiří Holba (Lípa, 2014).

Na konci 19. století začínají někteří Evropané hledat tzv. „moudrost Východu“, Blavatská a Olcott v roce 1890 veřejně konvertují k buddhismu na Srí Lance složením buddhistických slibů. Významnou postavou je i Francouzka Alexandra David-Neelová, která strávila řadu let v Tibetu a Sikkimu a zabývala se zde intenzivně buddhistickou praxí. Je autorkou několika knih o Tibetu, které byly přeloženy i do češtiny. Emigrace obyvatel z východní Asie v 19. století do USA byla velmi důležitá pro tamější rozvoj zenového buddhismu. Ale teprve v letech po 2. světové válce začíná skutečný zájem Západu o buddhismus. Hlavním rysem byl přímý kontakt s živými buddhistickými tradicemi díky cestám a pobytu západních zájemců v Asii. Důležitou roli v těchto kontaktech sehrála přítomnost tibetských mnichů v indické Dharamsale, kde se od roku 1959 začala otevírat velmi těžce dostupná tibetská kultura včetně tibetského buddhismu Západu. V dnešní době existuje mnoho buddhistických center od Austrálie a Nového Zélandu přes Evropu až po Jižní a Severní Ameriku. Jsou zde zastoupeny téměř všechny buddhistické školy a neustále přitahují pozornost místních obyvatel. V posledních zhruba třiceti letech se zvyšuje také počet Zápaďanů, kteří vstupují do buddhistických řádů. Někteří z nich se dokonce stávají obecně uznávanými buddhistickými učiteli. Nauka toho,

jenž se téměř před dvěma a půl tisíci lety vydal hledat poznání a pravdu je dnes rozšířena po celém světě (Holba, 2008).

3.3 Buddhistické společnosti

Buddhismus se během svého rozvoje vždy šířil pomocí několika významných faktorů, mezi něž patřily osobnosti, společenství a literatura. Klíčovou událostí v šíření buddhismu prostřednictvím literatury bylo založení „*Páli Text Society*“ v Londýně roku 1881. U zrodu této významné organizace, která působí do dnešních dnů, stál Thomas William Rhys-Davids (1843–1922), autor mnoha překladů z páli (například *Džátaky*, *Otázky Milindovy*, *Dígha níkája*). Za své největší dílo považoval pálijsko-anglický slovník, který však během svého života nestačil dokončit. Druhou významnou postavou Páli Text Society byla jeho žena Caroline Augusta Foley Rhys-Davids (1858–1942), vynikající překladatelka a editorka řady *Posvátné knihy buddhistů*, kterou začala společnost vydávat v roce 1895 (Lužný, 1997).

Ovlivněn teosofickým hnutím, na podnět Olcott, založil v Kalkatě roku 1891 jako obranu buddhismu před expanzí křesťanských misíí buddhistický mnich **Anagarika Dharmapala** (1864–1933) misijně orientovanou „*Maha Bodhi Society*“, jejíž pobočky působily v řadě západních zemí, včetně Československa, především však v Německu a Velké Británii. Olcott má i další přímé zásluhy o buddhismus. Když totiž v osmdesátých letech 19. století viděl, že buddhismus podléhá v Indii křesťanským misíím poradil buddhistickému vedení na Ceyloně, Anagarika Dharmapalovi, aby tomu čelilo živou propagandou buddhismu. Sám pak napsal buddhistický katechismus. Katechismus byl přeložen do mnoha řečí a dožil se mnoha vydání. V roce 1891 pak byla na Ceyloně založena „*The Mahabodhi Society*“, jejímž hlavním cílem bylo zavést buddhismus opět do Indie a vrátit buddhistům chrám vystavěný na místě, kde Buddha podle tradice nabyt osvěcení. Tento chrám dal v roce 1874 burmský král opravit, ale zemřel a nedokončil opravu. Anglická vláda věnovala značný obnos na dokončení prací, ale vrátit chrám buddhistům v moci neměla a dodnes jim nenáleží (Lesný, 1927). Maha Bodhi Society pracuje usilovně na obrodě buddhismu ve všech zemích, kde se toto náboženství, mající kolem pět set milionů stoupenců, ustálilo a pod vlivem jiných náboženských učeních zdegenerovalo (Máša, 1923).

Roku 1903 v Lipsku vznikl „*Buddhistický misijní spolek v Německu*“ (*Buddhistischen Missionsverein in Deutschland*) jenž měl šířit znalost učení Buddhova. Výslovně bylo tehdy řečeno, že to nemá být spolek buddhistů a v roce 1906 se přejmenoval na „*Buddhistickou společnost Německa*“ (*Buddhistische Gesellschaft in Deutschland*). Vůdčí postavou této organizace byl Karl Siedensticker (1876–1936) v roce 1924 tak vzniklo v Berlíně-Frohnau první buddhistické středisko tohoto druhu na Západě (Lesný, 1927). Přes leckterý odpor myšlenka žití podle buddhistických zásad v kruhu německých přátel buddhismu nezanikla. Roku 1912 byl v Halle založen „*Spolek pro buddhistický život*“, jemuž nešlo o rozšíření kulturně-historických, včetně náboženských vědomostí buddhistického Východu, ale o zavádění buddhistických pravd a etických zásad buddhismu v praktický život. V provolání, které nový spolek vydal, se praví, že se chlubíme vysokou kulturou, a přece prý

trčíme až po zuby ve zbraních. „Vymoženosti naší techniky, jak prý dozná každý, kdo hledá pravdu, upadají vniveč a v nekulturnost, sociální a politické boje rozdělují národ v nepřátelské strany a třídy. Buddhovo učení dobylo velké části světa právě svou mírností a hlubokou mravní podstatou a vždy přinášelo tam, kde se v životě zakotvilo, pravdu a skutečnou spokojenost.“ upřesňuje Lesný (1927).

První buddhistický chrám byl otevřen v Rusku v roce 1915. U jeho zrodu stál významný ruský buddhista – burjatský lama Agvan Doržijev. Jmenovalo se *Buddhistický dům* (*Buddhistische Haus*) a otcem tohoto projektu byl berlínský lékař Paul Dahlke (1865–1928). Ve stejné době si v Německu získal značnou popularitu Georg Grimm (1868–1945), který se snažil obnovit původní podobu Buddhova učení a pro tento směr razil pojem „*starý buddhismus*“ (*Altbuddhismus*). Se značným ohlasem se setkala jeho kniha *Buddhovo učení – náboženství rozumu* (1915). Ve dvacátých letech 20. století vzniká v Berlíně také *Obec Buddhova* (*Gemeinde um Buddha*), v jejímž čele stál Martin Stienke (1882–1966), berlínský bankéř, který se stal v roce 1933 v Číně buddhistickým mnichem a získal jméno Tao Chün (Lužný, 1997).

První buddhistická organizace ve Velké Británii byla založena roku 1907 pod jménem „*Buddhistická společnost Velké Británie a Irska*“ (*The Buddhist Society of Great Britain and Ireland*). Zanikla v roce 1924. Z prostředí teosofie vznikla na Britských ostrovech nejproslulejší buddhistická organizace v Evropě „*Buddhistická společnost*“ (*The Buddhist Society*). U jejího zrodu stál Christmas Humphreys (1901–1983), muž, který neoddělitelně patří k dějinám buddhismu ve Velké Británii. V roce 1924 pod jeho vedením vznikla v rámci Theosofické společnosti „*Buddhistická lóže*“ (*The Buddhist Loge*), která se v roce 1943 osamostatnila a působí dodnes (Lužný, 1997).

První buddhistická organizace v USA, „*Buddhistická misie Severní Ameriky*“ (*Buddhist Mission of North America*), byla určena především pro japonské přistěhovalce. Vznikla v San Francisku roku 1899 a značnou dobu hrála roli etnického střediska. Tato organizace změnila v roce 1942 název na „*Buddhistické církve Ameriky*“ (*Buddhist Churches of America*) a je dnes největší americkou organizací japonské tradice džódó šinšú, založené na uctívání buddhy Amidy (Amitábhya). Pro šíření buddhismu v USA, ale i v dalších západních zemích, měl značný význam *Světový parlament náboženství – World's Parliament of Religions*, který se uskutečnil v Chicagu roku 1893. Zde buddhismus zastupovali sinhálský buddhistický mnich Anagarika Dharmapala a zenový mistr tradice rinzai Soyen Shaku (1859–1919). U tohoto muže začíná bohatá tradice šíření zenového buddhismu Americe (Lužný, 1997).

3.4 První západní mniši

Prvním západním buddhistickým mnichem bývá uváděn Brit Gordon Douglas, jehož životní osudy nejsou příliš známé. Mnichem se stal 1899, kdy také získal jméno Bhikkhu Ashoka. Charles Henry Allan Bennet (1872–1923), který se původně orientoval spíše okultisticky, se však pod vlivem četby *Světla Asie* sira Arnolda rozhodl, že odjede na Šrí Lanku. V roce 1901 byl na Barmě ordinován a dostal mnišské jméno Ananda Metteyya (Lužný, 1997). Zcela jistě nejvýraznějším německým bud-

dhistou je však **Nyanatiloka** (1878–1957), jehož původní občanské jméno bylo Anton Walter Florus Gueth. Theosofickou společností se rozhodl odjet do Asie a stát se buddhistickým mnichem. V roce 1903 se tento, do té doby věhlasný houslový virtuos, obdržel nižší mnišskou ordinaci a o rok později se stal buddhistickým mnichem théravádské tradice. Je autorem mnoha knih, mezi nimiž je nejznámější *Slovo Buddhovo* z roku 1906 (česky 1935 a 1993), ale také vůdčí postavou evropských buddhistů na Srí Lance (Lužný, 1997).

Asi nejvýznamnějším Nyanatilokovým žákem byl další z německých mnichů, Nyanaponika (1901–1994), autor knihy *Jádro buddhistické meditace* (česky 1995). Tento mnich se pak na konci šedesátých a v sedmdesátých letech účastnil „druhé vlny“ šíření theravády v Evropě. Narodil se jako Siegmund Feniger v Králové Huti ve Slezsku v rodině židovského obchodníka. V roce 1936 příplul na Srí Lanku, kde ještě téhož roku získal nižší ordinaci a následující rok se stal bhikkhuem. Za II. světové války byl převezen do internačního tábora, stejně jako Nyanatiloka. Tam se spřátelil s dalším krajanem **Lamou Anagárikou Góvindou** (1898–1985), kterého ordinoval Nyanatiloka ve dvacátých letech (Trávníček, 2002).

Nyanatilokov se zúčastnil 6. buddhistického koncilu v Barmě, kde se také setkal s jedním z nejvýznamnějších meditačních učitelů dvacátého století, barmským mnichem Mahási Sayadó (1904–1982), pod jehož vedením prošel velmi úspěšným intenzivním meditačním výcvikem. První buddhistická mniška pocházela z Německa. Byla jí původem pianistka Elsa Buchholz, dcera berlínského bankéře, která roku 1926 přijala mnišské jméno Uppalavanna. První český buddhistický mnich Nyana-satta Thera (1908–1984), jeho světské jméno bylo Martin Novosad, byl ordinován v roce 1930 u Nyanatiloky.

3.5 Buddhistické texty na Západě

Významným a neopomenutelným faktorem šíření buddhismu vždy bylo šíření pomocí textů. Vedle šíření samotných opisů a výkladů však vystupuje do popředí také osobitý trend Západu – hledání základního textu, jednotící knihy. Pravděpodobně první buddhistický text se dostal do Evropy díky Petru Velikému, který jej získal roku 1720. Text byl psán v tibetštině, jíž nikdo neuměl přeložit, poslal tedy text na Západ a knihovník francouzského krále Ludvíka XIV. jej identifikoval a přeložil jednu stranu.

Friedrich Max Müller pracoval dvacet pět let na překladu kompletního zpracování staroindického spisu *Rgvéd* a od roku 1880 až do své smrti editoval řadu *Po-svátné knihy Východu*. Značného významu zaujímá poema *Světlo Asie* (česky 1906) z pera sira Edwina Arnolda (1832–1904), která získala fenomenální úspěch. Již v roce svého prvního vydání, tedy v roce 1879, vyšlo i vydání druhé. Toto dílo přilákalo ke studiu buddhismu nejen řadu budoucích západních buddhistů, ale svým způsobem ovlivnilo i obrodu buddhismu v asijských zemích. Anagariku Dharmapalu zaujalo natolik, že vytvořil organizaci, která se snažila obnovit buddhismus v Indii. Za své zásluhy o rozvoj buddhismu obdržel sir Arnold od krále Siamu (dnešního Thajska) Řád bílého slona (Lužný, 1997).

Buddhismus byl velmi záhy úzce spjat se studiem textů, jichž bylo značné množství. Také v československé buddhistické tradici byly podstatné právě texty. Buddhismus neměl nikdy jedinou všeobsahující nebo jednotnou linii ani základní knihu, jakými jsou knihy západních náboženství – Bible, Korán, Talmud apod., ale obsahoval celé řady textů uspořádaných do různých škol (páli kánon hinajány – Tipitaka, sanskrtský kánon mahájány – Tripitaka, další sútry či kandžur a tandžur tibetského buddhismu, atd.), případně jednotlivé školy vyznávali dílčí knihu či knihy – např. *Astasahasra pradžňápáramitá sútru* či *Lankavátara sútru*. Přesto se tento trend po sjednocení s rozšířením buddhismu na západ objevil. Přinesli jej však právě západní příznivci. Vznikla tak řada pokusů o sestavení jednoho textu z podstatných částí Buddhova učení, ať už vybraných z jednotlivých původních textů nebo komentovaných výkladů.

Bezesporu prvním z nich byla kniha jednoho z vůdčích a zakládajících osobností Theosofické společnosti Henryho Steela Olcotta „*Dharma – Buddhistický katechismus*“ (1881, v češtině vyšla až v rocích 1915 a 1917). Jednalo se o sestavu otázek a odpovědí či podstatných bodů dharmy tak, jak je Olcott považoval za důležité. Nedlouho po ní, roku 1888, se pokusil o vydání „jednotného“ buddhismu německý příznivec buddhismu Friedrich Albert Oswald Zimmermann pod pseudonymem Subhadra Bhikshu, který však Východ nikdy nenavštívil. V češtině vyšla v roce 1919 pod názvem „*Nauka vyvoleného – Buddhistický katechismus*“. Obě knihy v řadách svých čtenářů předpokládanou roli základní knihy buddhismu zdárně plnily.

Jako třetí pokus bychom měli zmínit knihu „*Buddhovo evangelium*“ (vyšla v roce 1894) od Američana německého původu Paula Caruse, a následně také knihu „*Slovo Buddhovo*“ od německého mnicha z Cejlonu Nyanatiloka Thery, která nakonec hrálo v Československu roli největší.

Tento pokus však nebyl ani zdaleka poslední. Další z těch významnějších, který dle nás stojí za zmínku, jsou *Základy buddhismu* od Nyanasatta Theryho, buddhistického mnicha českého původu působícího na Cejlonu. Kniha však vyšla v češtině až roku 1992. Nikdo ze zmíněných autorů však nepocházel z Východu. Angličan Olcott působil v Adyaru v Indii v rámci Theosofické společnosti, a později také na Cejloně, Němec Subhadra Bhikšu na Východě nikdy nebyl, Němec Nyanatiloka odešel do kláštera na Ceyloně, stejně jako Čech Martin Novosad – Nyanasatta Thera (Trávníček, 2002).

4 ČESKOSLOVENSKÁ BUDDHISTICKÁ TRADICE

4.1 Československá začátky

První zmínky o buddhismu v našich zemích nacházíme v literatuře již koncem 14. století. Josef Kolmaš uvádí, že prvním překladem z buddhistického světa u nás byl roku 1392 *Barlaam a Josaphat* z latiny od Tomáše Štítného ze Štítného (1335–1409) pojednávající o konverzi buddhistického prince Josaphata ke křesťanství. Roku 1400 byla přeložena kniha *Milion* od Marca Pola vydána roku 1410 a roku

1528 vyšla kniha Panchatantra v překladu Mikuláše Hodějovského z Hodějova (???–1546) (Kolmaš, 1974).

Československá buddhistická tradice přímo vychází z esoteriky a hermetismu. Od svého počátku je spojena s Theosofickou společností a do značné míry vázána na osobnosti z ní vycházející a také literaturu. Tento trend můžeme u buddhistických skupin a společenství sledovat dodnes. Byla spojena s mystickým a jógickým hledáním smyslu života, štěstí či vysvobozením, což jí přináší gnostický charakter. Nebyla a dodnes není záležitostí víry, postrádá tedy mnohé náboženské prvky. Ačkoli první zmínky o buddhismu u nás nacházíme ve vědeckém díle indologa Čupra, buddhismus vyžaduje vlastní úsilí o dosažení spásy, úsilí, k němuž nestačí pouhé studium či romantický zájem. Prvním praktikem byl proto až Gustav Meyer (později Meyrink) v rámci Theosofické společnosti založené roku 1891 v Praze. Opomíjený Rudolf Máša (1880–1954), člen Československé obce buddhistické (sídlící tehdy v Oldřichově 5, Praha – Nusle) pobočky Mahabodhi Society, uvádí: „Československá obec buddhistická je, jak z obsahu této knížky zajisté každý poznává, společností ryze etickou s pevně vytýčeným světovým názorem a etikou a jejím účelem jest, šířiti a uskutečňovati vše to, co z tohoto názoru a etických směrnic plyne. Proto obrací se hlavně na ony, vrstvy občanstva, již víru v pomyslnou autoritu překonali a jiných směrnic pro mravní soužití společenské nenalezli. K Mahabodhi Society připojila se Československá obec buddhistická z těch důvodů, že významná tato společnost, jež má své odbočky téměř ve všech zemích světa, sleduje tytéž cíle a nikomu, ani jedincům, ani jednotlivým obcím nebrání ve svobodném vývoji a svobodném stanovení zásad na podkladě učení Buddhova.“ (Máša, 1923).

Mášovu duchovní praxi však nemáme zdokumentovanou. Proto je za prvního buddhistu pokládán až Leopold Procházka (1879–1944), který však byl pro nedostatek praxe kritizován Patriarchou českého buddhismu, Františkem Drtikolem (1883–1961). K buddhismu a jeho praxi se také hlásil aj Květoslav Minařík (1908–1974), jehož lze považovat za Drtikolova žáka, jak ostatně vyplývá z Minaříkovy autobiografické knihy *Kečara*. Zatímco Procházka se ve svém odkazu omezil na knižní propagaci buddhismu, kolem Drtikola a Minaříka bylo dostatek žáků, kteří v jejich meditační buddhistické praxi pokračovali a dokázali ji udržet až do současnosti (Lípa, 2016).

4.2 Theosofická společnost

Zájem o theosofii (zkoumání možností, jak dospět k vnitřnímu zření Boha a ke znalosti všech souvislostí), západní esoterismus a náboženství Východu vedl Helenu Petrovnu Blavatskou (1831–1891) spolu s Henry S. Olcottem v New Yorku roku 1875 k založení Theosofické společnosti. Při pátrání po okultní moudrosti se Blavatská údajně setkala v Tibetu s vyššími duchovními bytostmi, tzv. mahátmami (velkými mistry, velkými dušemi). Ti jí pak zprostředkovali přístup do duchovního světa, jímž byl pak celý život Blavatské řízen. Mahátmové se údajně také podíleli na vzniku jejich spisů. Roku 1879 přesídlila Theosofická společnost do Indie, do Adyaru u Madrasu. Toto přesídlení s sebou neslo důraz na přechod od spiritismu k buddhismu, a zvláště po smrti Blavatské k hinduismu. Přetrvával samozřejmě zá-

jem i o kabalou a jiné esoterní nauky. Hnutí se rozšířilo asi na 25 tis. příznivců a sekce této společnosti vznikly asi v 60 státech celého světa (Vojtíšek, 1998).

Lesný (1927) uvádí: „V Evropě myšlenka novobuddhismu kypřila půdu jednak theosofická společnost a jednak někteří myslitelé a spisovatelé, kteří buď přímo upozorňovali na hloubku některých myšlenek v buddhismu aneb, dávajíce buddhismem na sebe působiti, přijímali ve svém tvoření literárním některé zásady buddhistické.“ Také Weinfurter ve svých pamětech dokládá zaměření Theosofické společnosti na buddhismus: „Místo křesťanství propagovala Blavacká buddhismus, který se proto na Západě dosti rozšířil“ (Weinfurter, 1933). A dále: „To bylo pro nás jakousi sprchou. Počali jsme měniti své názory o křesťanské Cestě, kterou jsme podceňovali, zvláště vlivem spisů Blavacké, která prohlásila mnohokrát, že křesťanství je náboženství méněcenné, ba bezcenné a že jen buddhismem lze dosáhnouti nejvyšších cílů“ (Weinfurter, 1933). Lesný (1927) dodává: „Ovšem základy Theosofické společnosti nejsou zbudovány na starém buddhismu. Blavacká prohlašovala, že pravý buddhismus je znám jen zasvěcencům. Ve svých pracích čerpala hlavně z pozdějšího buddhismu a proto má učení theosofické onen mysticko-okultní ráz.“

Koncem 19. století přinesl baron Adolf Leonhardi (1856–1908) na naše území, nejprve do Českých Budějovic, následně i do Prahy, první novodobou podobu praktického esoterního duchovního života. Ačkoli duchovní cvičení a na jejich základě i duchovní život byla po staletí praktikována za zdmi klášterů a tyto zdi z praktických důvodů nepřekračovala. Pokud se tak stalo, následovala persekuce ze strany inkvizice a tato profanace byla okamžitě likvidována. Možná i proto, a ze zažitého strachu, zůstával duchovní život vyjma exoterní formy katolické víry dlouho pouze v rysech esoterních, skrytých a skrývaných, většinou tajných, někdy i pod pohrůžkou ztráty života. Přelomovým rokem pro příchod praktické esoteriky do Zemí koruny České byl rok 1891 a založení **Zum Blauen Stern** – pražské pobočky vídeňské theosofické společnosti. V této lóži byl nejen výše zmíněný Leonhardi, ale například také pozdější spisovatel, mystik a buddhista **Gustav Meyrink** (1868–1932, vlastním jménem Meyer), Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer, básnická hvězda přelomu století Emanuel Lešetický z Lešehradu, či Karel Weinfurter. Tato lóže a její pozdější napojení na křesťanského mystika Friedricha Mailändera pak byla první možností setkat se s praktickým návodem na duchovní cvičení a praktický duchovní život (Nakonečný, 1995).

Kromě zakladatelů Theosofické společnosti Heleny Petrovny Blavatské a Henryho Steeela Olcotta měli na vývoj theosofie a na našem území vliv také pozdější vedoucí společnosti Annie Besantová (1847–1933) a Charles Webster Leadbeater (1854–1934), ale také vídeňský Žid Friedrich Eckstein (1861–1939) či Němec Franz Hartmann (1838–1912). Společnost dlouho představovala patrně nejvlivnější možnost, jak přijít do kontaktu s návody k buddhismu a duchovnímu životu obecně. A právě v Theosofické společnosti se prvními takovými postupy seznámil i František Drtíkol, neboť theosofové byli častými hosty v jeho prvním ateliéru po roce 1910.

Samotný československý buddhismus vycházel z theosofie a hermetismu. Gustav Meyrink psal v roce 1893 Juliu Zeyerovi: „I já se prostřednictvím ducha pro-

pracoval k esoternímu buddhismu a v každém případě jsem seznal, což je nám všem jasné, že v něm lze nalézt více perel než kde jinde“ (Kalač, 2015). Meyrink, především skrze Drtikola a jeho žáky, ovlivnil celé další generace hledajících a duchovně usilujících v Československu. Jiří Scheufler (1992) později uvádí: „Drtikol správně pochopil cestu bdělého vědomí hláсанou Meyrinkem a ovlivněn zmíněnou buddhistickou literaturou učil ji své četné žáky.“ Existují dokonce doposud nepotvrzené domněnky, že roku 1927, stejně jako Meyrink, přijal Trojí Útočiště a stává se tak oficiálně buddhistou (Savický, 1993). „Meyrink často cituje Buddhu, sebe sama považuje za buddhistu severního směru,“ upozorňuje Bor (2002).

To vše dokládá nejen vliv hermetismu na začátky buddhismu v Československu, ale i to, že náš buddhismus z hermetismu (esoteriky) přímo vycházel a jeho kořeny, i přes protest Rudolfa Máši či Dr. Ing. Leopolda Procházky, jsou právě v onom Meyrinkově „esoterním buddhismu“. Ostatně i Lesný (1948) uvádí: „Vadžrajánám bylo považováno za učení tajné a hodící se pouze pro úzký kruh zasvěcenců.“ A theosofie, která tuto formu buddhismu přinesla, bývá často řazena pod hermetismus (Štampach, 2004). Jistě není třeba dodávat, že právě vadžrajána je tím esoterním buddhismem.

4.3 Druhá vlna a zlatá éra mystiky

Alois Koch (1860–1904) založil 28. září 1897 nový oficiální Theosofický spolek v Praze, který měl 29 zakládajících členů. Ještě před jeho vznikem vydával Koch revue *Lotus*, které pak plnilo funkci spolkového orgánu. Důležitými postavami byli také Václav Procházka, který přeložil *Bhagavadgítu*, Otakar Griese působící v Přerově a Brně a vydávající časopis *Lucifer* (stejně se jmenoval i časopis Blavatské), pražský autor, překladatel a vydavatel Josef Štětka se svým magazínem *Světlo*, theosofka a překladatelka Pavla Moudrá (1861–1940) či druhý předseda spolku Jan Bedrníček (1878–1940). Od devátého ročníku, r. 1906, byl časopis *Lotus* přejmenován na *Theosofickou revue* a začaly se v něm objevovat i články Rudolfa Steinera. Theosofický spolek v Praze po schválení úřadů na valné hromadě v říjnu 1908 přijal nové stanovy a transformoval se v Českou společnost theosofickou v Praze, sekci Theosofické společnosti v Adyaru. Hartmannův vliv tou dobou vystřídal vliv Steinera, který založil roku 1913 Antroposofickou společnost, do níž přešla část členstva. Vedle toho vznikla i u nás, po vzoru Besantové, společnost *Řád Hvězdy Východní*, které účelem bylo připravit se na příchod Spasitele, indického chlapce Krišnamurtího. Mezi přednášejícími se po válce objevila i taková jména jako Emanuel Rádl, Alexandr Batěk či Otakar Pertold, dále Josef Štětka, Karel Weinfurter, Jan Šimsa nebo Norbert Čapek, zakladatel Unitarie. V roce 1922 byl časopis opět přejmenován na *Lotus*. Užší kroužek pražských theosofů v té době studoval Weinfurterův *Ohnivý keř* (1923), který před tím vycházel ve Spiritistické revue. V roce 1925 se konečně na popud brněnské pobočky celá česká sekce odloučila od adyarského ústředí a osamostatnila. Příznivci Krišnamurtího vytvořili Společnost přátel Krishnamurtího a Česká společnost theosofická se 9. října 1927 úředně přejmenovala na Společnost pro mystická studia, čímž u nás kontinuální činnost theosofické společnosti skončila (Sanitrák, 2008).

Později, v době kdy teprve vznikaly první esoterní lóže u nás (po vzniku ČSR) již shora zmíněný Karel Weinfurter dlouho praktikoval a začínal učit vlastní osobitou formu křesťanské mystiky, již publikuje roku 1923 ve svém stěžejním díle *Ohnivý keř*. V té době se stýká také s Františkem Drtikolem, kterého do značné míry ovlivňuje. V roce 1929 Weinfurter zakládá spolek praktických mystiků *Psyché*, jež již nepůsobí esoterně, ale přijímá tisíce hledajících a přispívá k obrazu tehdejšího českého národa coby jednoho z nejduchovnějších v Evropě. A to dokonce více než národa německého, jehož vedení bylo přímo napojeno na tajné lóže a esoterní duchovní praxi. V době největšího rozmachu praktické mystiky se Drtikol definitivně přiklání, či vrací k buddhismu a jeho praxi, formují se zde další osobnosti duchovního života jako např. Bedřich Hejhal, Jára Kočí, František Hein, Květoslav Minařík či Dr. Otakar Čapek vycházející přímo z *Psyché* nebo univerzalisté Emanuel Hauner, Jan Kefer, Otokar Griese, Petr Kohout – Lasenic, František Kabelák, Josef Louda alias Theofrastus Abba, Jiří Arvéd Smíchovský či Dr. Oldřich Eliáš, nebo v neposlední řadě solitérní mistři Petr Klíma alias Toušek, František Bardon či Leopold Procházka. Roku 1935 odchází Drtikol do ústraní pronajaté vily na Spořilově, opouští svůj fotografický ateliér i celou tuto profesi „a dále se věnuje již jen své dávné lásce, malování a buddhismu“ (Drtikol, 1945). Postupně předává veškeré své umělecké dílo do rukou Uměleckoprůmyslového muzea, překládá základní buddhistická díla, přijímá žáky a učí příchozí správnému pojetí duchovního života založenému na pozorování dechu, nádechu a výdechu a od něho odvozeného cvičení čakramů vedoucím ke stavu nejvyšší meditace, v jeho terminologii, nemyšlení. Některé své překlady vydává právě v Universalii pod jménem Christoforus, kde mimo jiné již na přelomu 20. a 30. let spolupracuje, dle některých pamětníků, s Lasenicem na systému sexuální magie *New Eulis* či ilustruje přebal jedné z knihy Kefera *Syntetická magie* (Kalač, 2008).

V té době je *Psyché*, spolek praktických mystiků doslova davovou záležitostí, čítá cca 3000 členů, a jeho význam v rozvoji individuální nenáboženské spirituality je tudíž zcela prvořadý. Má však naopak korigující vliv na společenství buddhistická, která tak nemají dostatečnou živnou půdu ani potřebný počet příznivců pro vlastní rozvoj. Buddhistická společenství v Československu v té době prakticky neexistují, vyjma okolí Františka Drtikola, Universalie a začínajících snah Květoslava Minaříka. Ostatní aktivity v této oblasti se omezují na publikační činnost jednotlivců, příznivců a odborníků orientalistů).

4.4 Doba úpadku – Protektorát, Slovenský štát a komunismus

Koncem třicátých let 20. století přichází 2. světová válka a řada z těchto velikánů je, pro jejich nesouhlas s přistoupením do německých lóží a odmítnutím tzv. magické spolupráce, vězněna či umírá v koncentračních táborech. Procházka i Weinfurter jsou vězněni, Weinfurter vyslýchán mučen příslušníky SS a okultisty, nucen ke spolupráci a především psychicky týrán, donucován vykonávat podřadné práce a ve vysokém věku po svém sedmdesátém roku věku při jednom z výslechů mu byly nohy násilně složeny do lotového sedu a popraskaly mu šlachy. V té době

se kolem Drtikola utváří stabilní skupinka žáků (Štekl, 1977), jež ho neopouští až do jeho odchodu z tohoto života. Drtikol během okupace zůstává v ústraní a pokračuje v práci započaté jeho odchodem z umělecké scény. Traduje se, že se přimlouval za některé v koncentracích vězněné mystiky, jako např. za svého žáka Františka Heina, leč bezúspěšně. Často opomíjenou skutečností ovšem zůstává i to, že mnozí duchovně usilující byli sympatizanti nacismu. Tento fakt ovšem dodnes nebyl řádně probádán a zdokumentován.

Poměrně krátkou dobu po 2. světové válce působil v Československu *Kruh duchovního bratrstva* založený Bohuslavou Heranovou. Přednášeli zde mimo jiné i žáci Drtikola, Bedřich Hejhal či Jára Kočí a docházeli sem také František Hein či Míla Tomášová. Jára Kočí přednášel také v ostravské pobožce spolku Psyché. Kruh měl i vlastní publikační sekci. Jeho činnost však byla přerušena „poúnorovou“ situací.

Sílil však také vliv *Unitarie*. Unitářství má křesťanský základ. Jeho původní podobou je jeden z radikálních směrů reformace 16. století, který na rozdíl od luteránství i kalvinismu odmítal křesťanskou tradici o trojjediném Bohu a uznával v Bohu pouze jedinou osobu. Známým reprezentantem unitářství byl španělský lékař Miguel Servet (1511–1553). Stal se mučedníkem unitářství, když byl za Kalvínova přispění odsouzen k upálení. Podobné názory měl Faustus Socinus (1539–1604), který přispěl k rozšíření unitářství (socinianismu) v tehdy konfesně tolerantním Polsku (Štampach, 2008).

České unitářství uvedl v život původně baptistický kazatel Norbert Čapek a významně k němu přispěla Charlotte Garrique Masaryková, americká manželka prvního československého prezidenta. Za komunistické éry byli čeští unitáři vybráni jako organizace, v níž měli žít členové některých jiných, zakázaných náboženských společností. To unitářství obohatilo o podněty. Od šedesátých do osmdesátých let 20. století byla pražská obec unitářů místem hojně navštěvovaných přednášek autorů, kteří jinde publikovat nemohli. Takto připojené směry se po pádu režimu emancipovaly a pro unitářství to byla příležitost k bližšímu určení vlastní identity. V prvních letech po změně režimu si prošlo další krizí ve vedení a muselo o skromné, ale ustálené hnutí s křesťanskými prvky a širokým záběrem zájmů (Štampach, 2008).

4.5 Osobnosti československé buddhistické scény

Leopold Procházka byl autorem buddhistických esejů a návodů k meditaci již ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století. Fotograf a malíř Fráňa Drtikol překládal pro vlastní potřebu a pro okruh svých žáků základní texty mahájánového buddhismu. Ve své radikální meditační praxi čerpal z různých zdrojů a na žádné ze škol nebyl závislý. Od třicátých do šedesátých let 20. století byl uznávaným meditačním mistrem okruhu individuálních žáků. V posledních letech se k němu vrací zájem jako k výtvarnému umělci, ale i jako k duchovní autoritě. Evžen Štekl, Karel Funk a Stanislav Doležal, později i Jan Lípa, sestavili knihy o něm ze svědectví žáků, citací textů a vlastních interpretací. Květoslav Minařík je především autorem mnoha popularizujících textů navazujících na buddhistické podněty. Snaží se je převádět do evropského, tedy křesťanského kontextu. I manželé Míla a Eduard Tomášovi vy-

užili na své jedinečné duchovní cestě buddhistických podnětů. Jejich spisy a besedy s nimi pomáhaly tisícům českých (a slovenských) žáků (Štampach, 1998). Některé osobnosti připomeneme jako autory nebo v souvislosti s buddhistickými skupinami.

Studium buddhismu v Československu je úzce spjato s religionistikou, orientalistikou, indologií, sinologií či tibetanistikou. Za zakladatele české religionistiky je pokládán Otakar Pertold. Používal příklady z buddhismu i při výkladu obecně religionistických témat. Spolupracoval s Vincentem Lesným, který napsal první, dodnes podnětnou, rozsáhlou českou religionistickou knihu věnovanou buddhismu. Jako příklad autorů další generace lze uvést Ivo Fišera. Podrobněji se buddhismem zabýval filosof Zbyněk Fišer, píšící též pod jménem Egon Bondy. V roce 1968 mu vyšel životopis Buddha. Ze současných religionistů je nutno připomenout tibetanistu a sinologa Josefa Kolmaše, či dalšího odborníka na tibetský buddhismus Luboše Bělku z brněnského Ústavu religionistiky. Na pomezí buddhistických a religionistických postojů se pohybují dva čeští buddhologové, jogín Karel Werner (Anglie) a praktik theravády Mirko Frýba (Švýcarsko) (Štampach, 1998).

Ačkoli první text o buddhismu přeložil již Tomáš Štítný ze Štítného, skutečný zájem o orientalistiku a buddhismus však začal mnohem později. Je nutno připomenout osobnosti tyto alespoň jmenovitě: František Čupr (1821–1881), Moriz Winternitz (1863–1937), Rudolf Máša (1880–1954), Vincenc Lesný (1882–1953), Otakar Pertold (1884–1965), Oldřich Fris (1903–1955), Pavel Poucha (1905–1986), Miloslav Krása (*1920), Lumír Jisl (1921–1969), Otakar Nahodil (1923–1995), Dušan Zbavitel (1925–2012), Karel Werner (*1925), Ivo Fišer (1929–2004), Egon Bondy (Zbyněk Fišer, 1930–2007), Jaroslav Bařinka (*1931), Vladimír Miltner (1933–1997), Josef Šrám (1933), Josef Kolmaš (*1933), Jaroslav Vacek (1943–2017), Jan Filipický (*1943), Jiří Holba (*1952).

Jako prvního z osobností československého buddhismu je nutno vzpomenout **Rudolfa Mášu (1880–1953)**, šéfredaktora, horníka, knihovníka, anarchistu, pozitivistu, ale i buddhistu, který je dnes zcela zapomenutým příznivcem buddhismu, jeho etiky a morálky a jedním z mála zdrojů o něm je medailonek na stránkách Filozofické fakulty Mendelovy Univerzity, odkud volně čerpáme¹. Máša patřil k spolupracovníkům Volné myšlenky a v jejím duchu napsal několik knížek o náboženství a laické morálce. V knize *Po stopách Starého a Nového zákona* (1920) poprvé srovnával buddhismus a křesťanství a dospěl k závěru, že obě tyto nauky mají „mezinárodní“ charakter, neboť jejich mravní zásady splývají se zájmy národů, tuzích i po mravním „povznesení“. Původní buddhismus měl ale za „mezinárodnější“, snáze akceptovatelný různými národy, neboť neuznává bohy a ani jeho mravní zásady se na ně neodvolávají. Spoléhání na vlastní rozum, samostatnost v jednání a pevnost přesvědčení – to byly zásady, které v buddhismu přiváděly k „vyšší mravní úrovni“ a ve kterých našel svou životní inspiraci. Nesouhlasil však s buddhistickým ani křesťanským názorem na utrpení. Odmítal myšlenku, že by mělo být „podmínkou života“, viděl je spíš jako důsledek společenských řádů a mravů. V knize *O původu a vývoji náboženství* (1921) považoval buddhismus za „nejčistší

¹ Rudolf Máša. Brno: Masarykova univerzita, [on line], [cit. 2018-09-01]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/masard.html>

etické náboženství“, a proto i za „nejdokonalejší základnu mravní výchovy“, která může být po důkladné revizi přijata všemi kulturními národy. Spojitost sociálního a morálního aspektu v náboženských naukách zaujala Mášu i v jeho vrcholné knize *Monotheismus, pantheismus, buddhismus* (1923). Buddhismus a Buddha rozebírá také v knize *Náboženští velikáni všech věků* (1924).

Máša byl členem Československé obce buddhistické (Máša, 1923), vedle buddhismu a publikační činnosti o něm se věnoval mimo jiné také cestovatelství a vydal řadu cestopisů a místopisů. Jeho základními filosofickými pracemi jsou:

- 1919 *O mravní a nábožensko-mravní výchově.*
- 1920 *O původu světa a tvorstva dle představ náboženských a poznání přírodního.*
- 1920 *Po stopách Starého a Nového zákona. Dokumenty o vývoji křesťanství z kultu a nauk staroindických.*
- 1921 *O původu a vývoji náboženství I–II.*
- 1922 *Směrnice mravní výchovy.*
- 1923 *Monotheismus, pantheismus, buddhismus. Základy a systém mravouky sociální.*
- 1924 *Náboženští velikáni všech věků.*
- 1936 *Tajemství pravěku: zábavné kulturní dějiny starší a mladší doby kamenné.*

Za přední významné buddhisty předválečného Československa jsou považováni **Dr. Ing. Leopold Procházka** a první československý buddhistický mnich **Martin Novosad** (Nyanasatta). Současný český buddholog PhDr. Jiří Holba (Lípa, 2014) uvádí: K neznámějším a nejvýznačnějším českým propagátorům Buddhovy nauky patřil v období 1. poloviny 20. století dr. Ing. Leopold Procházka (1879–1944). Procházka vydal vlastním nákladem větší množství knih, v nichž se zabýval zejména původním Buddhovým učením v podobě théravádového buddhismu. Kromě toho chtěl Procházka vybudovat první buddhistické centrum v Československu a stát se buddhistickým mnichem na Šrí Lance. Nic z toho se mu však už bohužel nepodařilo, protože byl v roce 1944 za poslušání zahraničního rozhlasu zatčen německým gestapem a na základě věznění téhož roku zemřel. Procházka se označoval za žáka Paula Dahlkeho (Procházka, 1928). To, co se nepovedlo Procházkovi, se ale podařilo Martinu Novosadovi (1908–1984), rodákovi z Vizovic na Valašsku, k čemuž mu Procházka také pomohl (Trávníček, 2002). Na Šrí Lanku přichází Novosad v roce 1938 a stává se zde prvním českým buddhistickým théravádovým mnichem s mnišským jménem Nyanasatta Théra. Procházka byl český zástupce Světové jednoty buddhistické a člen Světové buddhistické rady (Sanitrák, 2010). Nejznámější Procházkovy knihy:

- *Buddha a jeho učení*, 1926 (knihla byla také označována jako *Základní kniha o buddhismu*, pod tímto názvem vyšla roku 2002)
- *Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím*, 1928
- *O vědomém jevu osobnostním*, 1928
- *Přednáška nábožensko-buddhistická v Plzni a Brně 1929*
- *O buddhistické meditaci*, 1930

- *Buddha a Kristus*, 1933
- *Besedování s bohem*, 1934
- *Síla a působení Buddhova učení na lidské tvory duševně spřízněné*, 1934
- *Knihy o skutečnosti podle Buddhova probuzeneckého učení*, 1939

Dr. Ing. Leopold Procházka bývá, bohužel mylně, označován za prvního českého (resp. Československého) buddhistu, jak již bylo uvedeno. Tím ovšem, dle našeho názoru a námi zjištěných informací, byl Rudolf Máša. Do současnosti se Procházkovy pojetí v živé podobě, skrze žáky, nedochovalo.

„Velmi důležitou osobností a postavou byl od konce dvacátých let 20. století až do své smrti **František Drtikol**, slavný český fotograf, malíř, mystik a filosof, považovaný za „prvního českého buddhistického patriarchu“. Drtikol vycházel z křesťanské mystiky, ale ke křesťanství měl nicméně poměrně ambivalentní vztah. Do své vlastní, velmi osobité mystické nauky zahrnul silně i buddhismus. Využíval jeho pojmový aparát, hovořil o ukončení strastiplného znovuzrození (*sansára*) pomocí buddhistické cesty a dosažení probuzení (*bódhi*). Často také používal velmi složitý a zdánlivě paradoxní koncept o totožnosti hranic koloběhu znovuzrození (*sansára*) a nirvány, s nímž přišel ve 2. stol. n. l. jeden z nejslavnějších buddhistických filosofů Nágárdžuna.“ Holba (2014) dále říká: „Ne každý ovšem ví, že Drtikol přeložil z němčiny do češtiny několik knih o buddhismu a také několik mimořádně důležitých buddhistických textů a řadu *Buddhových řečí*, *Upanišad*, a celou řadu dalších filosoficko-náboženských textů. Jednalo se například o Walleserův překlad Nágárdžunova hlavního díla *Mádhjamikaśástra* (*Traktát o střední cestě*), jenž vyšel v Heidelbergu v roce 1911. Dále Drtikol přeložil Walleserův překlad z roku 1914 vybraných částí *Aśtasahasriká pradžňáparamitásútry* a celé *Diamantové sútry*, jednoho z nejslavnějších a nejznámějších buddhistických textů vůbec. Dalšími Drtikolovými důležitými počiny byly překlady některých *Buddhových rozprav* a také dvou knih, *Problémy buddhistické filosofie* od významného, bohužel předčasně zemřelého ruského buddhologa Otta Rosenberga (1888–1919) a *Význam buddhistické nirvány* od světově proslulého indologa a buddhologa Fjodora Štěrbaťského (1866–1942), Rosenbergova učitele. Drtikolovy překlady kolovaly mezi lidmi ve velmi omezeném množství jako strojopisy a ovlivnily i některé velmi důležité postavy českého duchovního života 20. století, např. filosofa a básníka Egona Bondyho a mystika Květoslava Minaříka, jehož můžeme považovat za jednoho z jeho žáků. Znal se osobně také s Leopoldem Procházkou, ale názorově se rozcházel. Mezi jeho četné žáky patřili např. i manželé a známí mystici Míla Tomášová (1920–2001) a Eduard Tomáš (1908–2002) působící od 70. let 20. století v Unitárii a šířících povědomí o Drtikolovi a jeho buddhismu formou přednášek. Avšak nejvýznamnějšími žáky, kteří zůstali u jeho duchovní praxe a dále ji i předali, byli Evžen Štekl (1921–2001) a František Hein (1914–1984), o nichž bude ještě řeč. Drtikol byl po druhé světové válce členem KSČ a Buddhovo učení dokázal vykládat i pomocí dialektického materialismu.

Drtikolův žák **František Hein** (1914–1984) sepsal dochované poznámky, zápisky, vzpomínky žáků a přátel na jejich mistra Františka Drtikola, kterému všichni říkali Fráňa. Tento spis se pak pod názvem *Fráňa Drtikol – Osobnost a dílo* šířil sa-

mizdatem. Vycházejí z něho některé další texty a knihy, např. tři svazky knihy *František Drtikol – Duchovní cesta sv. I a II* (2004, 2008 a 2018) od Stanislava Doležala či méně přesná kniha *Mystik a učitel František Drtikol* (1993 a 2001) od Karla Funka. Začátkem 90. let 20. století připravoval k vydání obdobu tohoto spisu nejmladší Drtikolův žák, v té době již jako jeden z mála žijících, **Evžen Štekl** (1921–2001), pod názvem *Fráňa Drtikol – Život a dílo*. Kniha však již nevyšla. Přesto právě Evžen Štekl představil ve své knize *Síla moudrosti*, 1992, 1994 a 1999 (které předcházelo 14 samizdatových vydání *Vzpomínek na Velikého Arhata* 1977–1991), autentickou podobu Učení² Fráni Drtikola – buddhistickou kundaliní jógu. Štekl byl zároveň také jediným žákem, kterému se podařilo předat učení dalším následovníkům, díky čemuž trvá do současnosti. Na *Sílu moudrosti* navazují knihy Jana Lípy *Učení Fráni Drtikola – Od čakramů k nemyšlení* (2014) a *Učení Fráni Drtikola – Všemocná hadí síla* (2019). Drtikolův odkaz je dodnes předáván pod názvem Učení Fráni Drtikola. Jádrem tohoto učení je meditační praxe čakramů, bdění a nemyšlení i studium základních buddhistických textů.

Květoslav Minařík (1908–1974) byl mystik a jogín považující se za člena tibetské školy. Provedl klasifikaci a zevrubný výklad různých jóg. Ve svých knihách objasňoval podstatu buddhismu, křesťanství a jiných učení zpřístupnil je chápání a psychice současného člověka Západu, pokud hledá esoterní pravdy. Podal poměrně ucelený systém, duchovní nauku, která pojímá člověka komplexně a učí ho, jak se při duchovní proměně bytosti vyvarovat různých chyb a nástrah vlastní nedokonalosti, i jak se harmonicky včlenit do občanského života. Meditační, koncentrační a dechová cvičení staví na mravním předpokladu bytosti. Z knih je zřejmý praktický prožitek toho, o čem psal. Za své stěžejní dílo považoval *Besedu bohů*, napsanou v padesátých letech. Sám však vydal pouze dvě knihy, a to *Přímou stezku* (1939) a *Vnitřní smysl Nového zákona* (1945). Další knihy vydali jeho žáci až po Revoluci. Část rukopisů Minařík zničil při akutním nebezpečí prozrazení v 50. letech (Funk, 1993). „Když v roce 1974, tj. ve svých 66 letech, zemřel, zanechal zde nejen své psané dílo, ale v bývalém Československu i za jeho hranicemi své pokračovatele, kteří jej ctí jako svého duchovního Mistra.“ (Mikeš, 2018). Dodnes se k Minaříkově pojetí hlásí několik skupinek příznivců v obou republikách pod názvem Nauka Květoslava Minaříka.

V pražské Unitarii působil jako laický kazatel **JUDr. Eduard Tomáš**. V 70. letech 20. století v ní uváděl své přednášky, promluvy a litografovaná skripta. „V dávných dobách zde vystupoval dle dnešního měřítka poněkud fanaticky, když ve svých promluvách vzýval daleké tibetské Mistry tajného buddhistického nebo lamaistického duchovního učení. Tomáš začal budovat v Jílovém chatu, která byla považována za *duchovní ášram*. Tomáš však své aktivity v Unitarii musil ukončit, neboť na naléhání dohlédacích úřadů v totalitním režimu mu Dr. Dušan Kafka musil zastavit další promluvy. Tomáš však časem udělal velký duchovní pokrok, zbavil se fanatických rysů a velice zmoudřel. Stal se z něho *význačný český duchovní učitel*, který nacházel mnoho stoupenců i mezi *mladými* lidmi a který dokázal nejen převyprávět veřejnosti opětovně vyžadovaný obsáhlý televizní seriál nebo rozhla-

² Termín „Učení Fráni Drtikola“ je používán jako název autentické podoby Drtikolova pojetí.

sové pořady, ale také zcela naplnit rozhodně ne levný sál pražské Lucerny. S pomocí své ženy Míly založil duchovní nakladatelství *Avatar*. Jeho vedení se ujal syn Ing. Miloš Tomáš. To vydalo řadu duchovně orientovaných spisů a kazet nejen manželů Tomášových, ale i jiných významných autorů“ (Mikeš, 2018).

Během nelehkého období komunismu postupně získávají na významu jak **žáci Františka Drtikola**, tak i sám **Minařík** a jeho žáci. Tito tak zachovávají tradici československého buddhismu po celou dobu komunismu a ti přeživší vystupují po Revoluci z ilegality a pokračují v šíření idey buddhistického osvobození. V poválečném Československu se objevili i další, většinou osamocené osobnosti. Někteří udržovali kontakty se starší generací buddhistů, jako například Jan Posker, autor samizdatové knihy *Spirála Buddhova učení*, jiní, jako pozdější brněnský zenový buddhista, narozený na Slovensku, Bohumil Houser (1922–2005), nikoli. Posledně jmenovanému se v 90. letech 20. století a dalších povedlo shromáždit i skupinku žáků, tito se však již primárně buddhismem nezabývají.

4.6 První texty o buddhismu v Československu

Skrovné informace obsahoval například *Slovník naučný*, první česká encyklopedie sestavená F. L. Riegerem v letech 1860–1874. Obsahoval termíny jako *Buddha*, *buddhismus*, *buddhisté* či *buddhistická filosofie* napsané Janem Hanušem (1812–1869), ale také rozsáhlý termín *lamaismus* napsaný Jakubem Malým (1811–1885) (Rozeňalová, 2008). První kniha na území Československa, v rámci Rakouska-Uherska pojednávající (mimo jiné také o buddhismu) byla vědecká studie Františka Čupra *Učení staroindické*, jeho význam u vznikání a vyvinování názorů zvláště křesťanských a vůbec náboženských (1878). Ačkoli první praktici buddhismu u nás vytvořili lóži Thesosofické společnosti nazvané „*Zum blauen Stern*“ (kolem Gustava Meyrinka) již roku 1891, žádné jejich texty se kromě Meyrinkových dopisů z té doby nedochovaly. První ryze buddhistickou knihou v českém jazyce se tak stal *Buddhismus* Aloise Langa roku 1904. Dlužno však dodat, že tou dobou již v Petrohradě v hojné míře vycházely vysoce odborné texty tamních profesorů, např. Ščerbatského či Rosenberga.

Také v našem prostředí bylo šíření buddhismu ovlivněno trendem hledání základní knihy. Lze důvodně předpokládat, že v rámci Thesosofické společnosti byla i u nás užívána Olcottova kniha *Dharma – Buddhisstický katechismus*, případně pak *Nauka vyvoleného – Buddhisstický katechism*. Ale o funkci základní knihy se u nás mělo ucházet Carusovo *Buddhovo evangelium*, jak ostatně dodává Máša, který jej přeložil. *Buddhovo evangelium* tuto roli plnilo v zahraničí. Kniha však v češtině patrně nevyšla a její první vydání se uskutečnilo až roku 1995 v Bratislavě. Jednoznačně se jí však v roce 1935 stalo Nyanatilokovo *Slovo Buddhovo*.

První českou monografii věnovanou buddhismu vydal v roce 1904 filosof **Dr. Alois Lang** pod názvem *Buddhismus*. „Tato kniha byla sepsána na základě sekundárních pramenů, především vycházela z knih významného německého indologa Hermanna Oldenberga, ale podávala značně zkreslený obraz buddhismu založený na Langových neadekvátních filosofických interpretacích“ Honzík (2014). Avšak sám Lang si nedokonalost svého díla, stejně jako jeho nesporné prvenství,

dobře uvědomoval. V předmluvě své knihy uvádí: „Opíraje se o výsledky zkoumání odborných znalců (viz v přídatku literaturu dokladů a pramenů), pokouším se studii touto vystihnout pravou podstatu starého, původního buddhismu způsobem prostým a přístupným, abych rozšířil správný názor o něm v širších vrstvách našich. Sleduje tedy práce tato jedině účely popularizační. Tím řečeno všechno! Když naši čeští odborníci o témě tak důležité mlčí, nelze, myslím, zamlčovat, když se ozve diletant (Lang, 1904).

Přehledný souhrn prvních textů o buddhismu v Československu uvádíme v příloze 2.

Významný zlom v šíření buddhismu v Československu nastal po roce 1935, kdy ve Dvoře Králové nad Labem vychází **Nyanatilokovo** „*Slovo Buddhovo*“ (1. vydání je z roku 1906 v němčině a druhé z 1907 v angličtině). U československé veřejnosti sklízí nebývalý úspěch, dlužno dodat, že právem zasloužený. Naši mistři, František Drtikol a Květoslav Minařík jej nejen sami využívají, ale dále doporučují svým žákům, což přetrvalo v nepřerušené linii až do dnešních dnů. I dnes bychom tedy mohli za základní knihu označit Nyanatilokovo *Slovo Buddhovo*, a trvat na tom, že jím je vydání z roku 1935, ačkoli jej Mirko Frýba (Áyakusala Théra) po revoluci v roce 1989 ještě několikrát vydal ve svých překladech (1993, 1998, 2006, 2010). Sám Nyanatiloka v předmluvě píše: „*Slovo Buddhovo*, poprvé vydáno v němčině v roce 1906, je vůbec prvním v evropském jazyce sepsaným systematickým podáním Buddhova učení, které užívá vlastní slova mistrova. Záměrem této knížky je podat jasný přehled celého učení v jeho vnitřních souvislostech — a sice ve všeobšáhlem rámci Čtyř ušlechtilých pravd, tedy pravdy utrpení, jeho vzniku, jeho překonání a k jeho překonání vedoucí Ušlechtilé osmičlenné stezky. Z tohoto podání bude zcela zřejmé, že všechny Buddhovy nauky směřují k jedinému nejvyššímu cíli, k osvobození od utrpení“ (Nyanatiloka, 1993). Zapomenout bychom však neměli ani na první porevoluční knihu o buddhismu, *Úvod do buddhismu* od Jeho Svatosti 14. Dalajlámy z roku 1990.

Ačkoli se natrvalo v popředí zájmu československých buddhistů usadila kniha *Slovo Buddhovo*, snaha o vytvoření shrnující, základní knihy nepominula. Připomeňme např., že roku 1995 vydává takovou knihu Libor Válek, jeden ze zakladatelů Buddhisticke společnosti, pod názvem *Buddhismus – Uvedení do praxe*. Ani tato však již věhlasu Nyanatilokového *Slova Buddhova* nedosáhla.

5 BUDDHISTICKÁ SPOLEČNOST ČESKOSLOVENSKA A JEDNOTA V ROZMANITOSTI

Koncem 60. a začátkem 70. let minulého století přichází nová generace buddhistů, a to takových, kteří navazují přímo na buddhisticou tradici napojením na tradiční školy Východu. Jsou to především Pavel Smrčka, později užívající mnišské jméno barské tradice Ashin Ottama, který se stal mnichem v roce 1991, dále Mirko Frýba (1943–2016) spojující buddhismus se svou profesí psychologii, přijal mnišské jméno Kusala Ánanda v rámci Srí Lanské tradice. Dalšími novými jmény

nové generace byli současné osobnosti jako Lumír Kolíbal, Jan Komrška, Libor Válek, Stanislav Doležal, Jiří Holba a další. kteří dojížděli na evropské pobyty buddhistických mnichů, převážně zenové školy Kwan Um (propojuje prvky zenu s amidovským buddhismem). Tito také v letech 1989–1990 zakládají Buddhistickou společnost Československa. Lumír Kolíbal později zakládá velké nakladatelství DharmaGaia, Stanislav Doležal se zabývá Drtikolým uměním a učením a Jiří Holba se stává největším českým orientalistou a buddhologem a působí na Univerzitě Karlově.

Tito sice ještě uznávali ideál buddhismu coby sebe zušlechtění a možnost dosažení nirvány, avšak jejich následovníci dávají přednost sociálnímu aspektu buddhismu ve smyslu možnosti spolčovat se, scházet, bavit a někam patřit, čímž již vytvářejí náboženská společenství, která následně registrují. Právě z jejich řad se rekrutují současní buddhisté a jsou to právě oni a jejich příznivci, kteří se k buddhismu hlásí při sčítáních lidu.

5.1 Buddhistická společnost Československa

V roce 1990, záhy po „Sametové revoluci“, vznikla, díky úsilí několika přátel a dalších jednotlivců hlásících se k buddhismu, vykonávajících jeho meditační praxi či jen ze zájmu o něj, Buddhistická společnost Československa. Již během prvních měsíců existence se k ní hlásí tisícovka lidí. Původní idea byla vytvoření náboženské společnosti schopné projít procesem registrace. Avšak k tomu nedošlo. Cíle Buddhistické společnosti se nakonec staly realističtějšími. Šlo hlavně o to, aby se o sobě čeští a slovenští buddhisté vůbec dozvěděli, aby mezi sebou navázali kontakty a mohli se vzájemně obohacovat a spolupracovat. Druhým cílem bylo postupné smazávání obrovského deficitu oblasti buddhistické literatury, vyhledávání překladů, které ležely v šuplících, a počátek práce na překladech nových. Snad nejdůležitější však bylo otevření se buddhistickému světu, jak západnímu, tak východnímu, a to oběma směry, přičemž zpočátku se především zvali jak akademici, tak mniši i laici k nám. Jak netřeba zdůrazňovat, všechny zmíněné aktivity vyžadovaly, i při značné velkorysosti ciziny vůči nám, vlastní finanční zdroje (Vystrčil, 2010).

„Zde je potřeba zmínit, jací jsme vlastně byli „buddhisté“ V institucionálním smyslu tedy prakticky žádní, protože to nebylo v komunistickém Československu možné. Co se týká meditační praxe a meditačního vedení, to bylo, až na výjimky, kterých se nechci dotknout, podobné. Nejsem vědom toho, že by kdo měl zkušenost s dlouhodobou praxí, a právě proto jsme byli tak hladoví po učitelích z ciziny, z nichž byli pochopitelně nejvíce k užítku našinci mluvící česky“ Vystrčil (2010).

Již na samém počátku navázala Buddhistická společnost kontakt s některými mistry původem z Československa, se kterými ostatně již někteří zakládající členové v kontaktu byli. Jednalo se především o profesora Wenera v Anglii, Mirko Frýbu (bhikhu Kusala Ánandu) žijícího v té době ve Švýcarsku, Pavla Smrčku (Ashina Ottamu) tamtéž, či Tomáše Guttmanna (bhikhu Dhammadípu) nebo filosofa Zbyňka Fišera (Egona Bondyho), ale také zahraniční protagonisty. Mimo jiné se společnost účastnila také organizace první návštěvy Jeho Svatosti 14. dalajlámy v roce 1990, kterého pozval prezident a příznivec buddhismu Václav Havel.

Prezidentem založené Buddhistické společnosti se stal Lumír Kolíbal, který již v 70. letech 20. století jezdil do Polska a následně zakládal Kwan Um v Praze. Později, když se vrátil ze Spojených států byl obtěžkán neuvěřitelným množstvím oxe-roxované buddhistické literatury. Na některé tyto knihy lze dodnes narazit v knihovně centra Lotus, vzniklého v roce 1998. Lumír Kolíbal stál u nápadu založit nový buddhistický časopis, po časopise Buddhistické společnosti Střední cesta, jenž stal známým pod názvem Dotek. Kromě rozhovorů, článků a recenzí, poskytoval časopis databázi buddhistických skupin a aktivit. Později se časopis otevřel vlastně všem duchovním aktivitám a v době „před internetem“ byl prakticky nenahraditelný (Vystrčil in Honzík, 2010). Na tomto místě je nutno připomenout, že např. zenový, ale i tibetský buddhismus působil v podstatně liberálnějším Polsku i za komunismu a někteří ze zakladatelů Společnosti, např. právě Lumír Kolíbal, k těmto skupinám patřili (Vystrčil, 2010).

„Buddhistická společnost porevolučnímu rozjezdu buddhismu u nás pomohla. Propojila lidi, napomohla na svět mnoha textům, umožnila návštěvu mnoha osobností různých buddhistických denominací, a tím dopomohla i k založení jednotlivých nových škol a školek, zprostředkovala některým členům první návštěvy buddhistických center a klášterů a v neposlední řadě se někteří z prvních porevolučních buddhistů stali regulárními mnichy. Ti se třeba jednoho dne vrátí natrvalo a dobrá karma dozraje“ (Vystrčil, 2010).

Mezi zakladatele Buddhistické společnosti patřili Lumír Kolíbal, Jan Komrska, Jiří Holba, Vlastimil Marek, Libor Válek, Mirek Rozehnal, Milena Slavická, Marie Bernardová, Stanislav Doležal, Tomáš Vystrčil, Alexandr Neumann, Antonín Šlechta a ze Slovenska Miro Bakoš, Ivo Kačaba, a později se uplatňovali Zuzana a Oleg Šukovi z Košic, a další (Vystrčil, 2010). Buddhistická společnost Československa byla rozdělena na sekce podle příslušné meditační praxe a škol buddhismu. Libor Válek vedl sekci theravády, Lumír Kolíbal zenovou, Jan Komrska sekci tibetského buddhismu, Stanislav Doležal sekci Fráni Drtíkova, existovala také sekce Taoismu. Po rozpadu společnosti založil Lumír zmíněné velké nakladatelství DharmaGaia, později zakládá Stanislav Doležal Nakladatelství Svět zabývající se uměleckým a duchovním odkazem Františka Drtíkova. V roce 1998 vzniká Buddhistické centrum Lotus, kam je přenesena větší část knihovny, přičemž část zůstává u Libora Válka. Na konci roku 1990 vznikla také Buddhistická společnost Slovenska v Bratislavě, kolem Ľubora Košúta a Eugena Nagyho, jako součást Buddhistické společnosti Československa. Dnes můžeme konstatovat, že je s podivem, že při významnosti Buddhistické společnosti Československa o ní existuje tak málo a když už, tak natolik nepřesných zmínek.

5.2 Jednota v rozmanitosti

V České republice je dnes zastoupeno zhruba 100 skupin praktikujících buddhismus. V letech 2008–2010 proběhl jedinečný projekt, propojující po cca 15 letech od rozpadu Buddhistické společnosti Československa opět všechny buddhistické skupiny. Tedy takový byl původní záměr autora – Mgr. Jana Honzík, Ph.D. Zdaleka ne všechny skupiny však byly schopny či ochotny projektu se účastnit,

předložit požadované odpovědi či se domluvit na jejich vypracování. Z cca 50 oslovených skupin/škol (oslovovány byly tak, aby za každou školu, kterou představuje více skupin, odpovědělo republikové vedení nebo vůdčí skupina) odpovědělo 36.

Na projektu dále participovali odborníci, kteří se ve svých člancích pro *Jednotu v rozmanitosti* (Honzík, 2010) zabývali buddhismem z hlediska historického (PhDr. Jiří Holba, Ph.D.), sociologického (Mgr. Jitka Cirklová), psychologického (PhDr. Jan Benda), neurovědeckého (Ing. Jan Burian) a kunsthistorického (PhDr. Helena Honcoopová). Součástí projektu byly též původní rozhovory s nejvýznamnějšími buddhistickými učiteli působícími v současnosti v České republice, rozhovory s několika českými buddhistickými mnichy a retrospektivní eseje pamětníků, kteří se věnovali buddhismu ještě v socialistickém Československu (Honzík, 2014).

6 SOUČASNOST

„Typickým místem přítomnosti buddhismu je buddhistické centrum. Jeho hlavní náplní je meditace. V některých jiných zemích bývá jeho jádrem mnišská komunita. Dalšími činnostmi jsou promluvy, studium písem, diskuse, prezentace buddhistické kultury, knihovní činnost a vydávání knih a časopisů, obvykle ve spojení s komerčními vydavateli. U nás některé tyto aktivity spojuje Buddhistická společnost. Uvádí podle ústního sdělení sice jen asi 200 členů, ale jistým poukazem na různou míru identifikace s buddhismem a používání buddhistických praktik ukazuje průběžné, neobjektivizované sledování buddhistické ediční činnosti. Podle počtu titulů a nákladů buddhistické, zejména neperiodické, literatury lze usuzovat na tisíce horlivých a věrných čtenářů“ (Štampach, 1998).

Jan Honzík (2014) v rámci projektu *Jednota v rozmanitosti* přináší vůbec první přehled buddhistických skupin v České republice (příloha 3). S přehledu je zřejmé zastoupení mnohých směrů buddhismu a také jejich prostorové rozšíření po celé republice. Stav buddhistických skupin na Slovensku doposud nebyl zpracován, avšak za pomoci slovenských přátel bylo možno, nejspíš vůbec poprvé, připravit přibližný přehled těchto skupin (příloha 4).

6.1 Buddhismus v České republice dle sčítání lidu 2011

Buddhismus jako tradiční národní náboženství spjaté s jazykovou a kulturní identitou, je v české společnosti reprezentováno vietnamským buddhismem orientovaným hlavně k Čisté zemi Buddha Amitábhy. Ačkolí Vietnamci přicházejí ve větší míře na území Česka již od roku 1974, teprve kolem roku 2008 došlo mezi obyvateli s vietnamskými kořeny k „obrození“ náboženského života. V tomto roce byly otevřeny první chrámy, a to ve Varnsdorfu a v Praze, po nich následovaly chrámy v lokalitách s vyšší koncentrací obyvatel vietnamského původu, v Chebu (2010), v Karlových Varech (2014) a v Mostě (2015). Je pravděpodobné, že velká většina občanů vietnamského původu (odhady jejich počtu jsou kolem 70 tisíc) chápe buddhismus pouze jako kulturní dědictví, a nedeklarovali se jako buddhisté (Vojtíšek, 2017).

Zdaleka nejpočetnějším buddhistickým směrem z těch, které u nás tvoří konvertité českého původu, je tibetský buddhismus. Největší podíl mezi nimi mají příslušníci společenství Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü. Toto společenství je, jako dosud jediné z buddhistických skupin, oficiálně registrováno státem jako náboženská společnost. Počet obyvatel Česka, kteří se k tomuto společenství přihlásili při SLDB 2011, je vyšší (3 484) než počet těch, kteří do sčítacího archu popsali svou „náboženskou víru“ obecným výrazem „buddhismus“ (2 618). České společenství buddhistů tohoto směru je mimořádně úspěšné i v mezinárodním měřítku. Z odhadovaných 640 meditačních center asi v 50 zemích světa je nejvyšší počet z nich – více než 50 právě v Česku (Vojtíšek, 2017). Množství buddhistických skupin nadále roste.

6.2 Pozice buddhismu v Českých zemích a na Slovensku

„Buddhismus v Česku podobně jako v jiných zemích západní civilizace zůstává záležitostí malého počtu lidí. Nemá zatím tendenci stát se masovým náboženstvím. Přitom se ale tradiční náboženství těchto zemí (různá křesťanská vyznání) stávají pomalu také záležitostí menších uzavřených skupin. Je spíše otázkou času, kdy budou křesťanství a buddhismus v České republice porovnatelné?! Podle šetření Petra Saka, vystihujícího českou situaci v letech 1992 a 1993, se buddhismus umístil na žebříčku hodnocených ideových směrů relativně úspěšně spolu s jógou, transpersonální psychologií a hnutím New Age, zejména v tom smyslu, že jeho vliv nejvíce pociťuje, resp. se s ním ztotožňuje, nejmladší skupina respondentů. Někdo by se mohl domnívat, že je za tím romantismus mládí a věkově podmíněná vzpoura proti etablovaným náboženským institucím. Tento vliv prý později ustoupí. Neustále rostoucí počty buddhistických center a buddhistických knih nabízejí jinou prognózu.“ Takový stav konstatoval a předvídal Štampach (1998) už v roce 1998 a jeho předpověď se neustále naplňuje, jak ukazují výsledky Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 se přihlásilo k buddhismu 6 817 osob a v roce 2011 o něco méně, 6 101 osob, přičemž zde nebyl zohledněn fenomén „*Hnutí Jedi*“, ke kterému se v roce 2011 přihlásilo 15 070 obyvatel Česka a což mělo pravděpodobně vliv na počet přihlášených buddhistů. Na Slovensku je sice trend podobný, avšak pomalejší a méně početně významný vzhledem k výrazně vyšší religiozitě obyvatelstva.

7 ZÁVER

V průběhu 19. století se buddhismus dostává na Západ a jeho západní přívrženci jej odjíždějí studovat na Východ. Do Zemí českých a na Slovensko jej přináší Gustav Meyrink v 90. letech 19. století a jeho původní podoba zůstává zachována v Učení Fráni Drtikola a Nauce Květoslava Minaříka, které ovlivnily řadu osobností a měly zásadní vliv na šíření buddhismu a vznik nových buddhistických skupin, a po znovunabytí svobody v roce 1989 nemalou měrou napomohly k novému šíření buddhismu v České a Slovenské republice. Zdrojem tradičního československého buddhismu, jehož patrně nejvýznamnějšími postavami byli Gustav Meyrink a Fran-

tišek Drtikol, byla především jóga a hermetismus, společně s theosofickým neobudhismem.

V současnosti roste množství buddhistických skupin, přibývá jednotlivců k buddhismu se hlásících či buddhismus praktikujících, jak v Čechách, tak i na Slovensku. Své nezastupitelné místo však stále zauímají dvě původní školy československého buddhismu, Učení Fráni Drtikola a Nauka Květoslava Minaříka, které mají v obou zemích několik skupinek a řadu příznivců. Fráňa Drtikol, stejně jako jeho oblíbený tibetský buddhismus, pojímá dharmu jako celek (s praxí hínajíány, mahájány i vadžrajány). V jeho odkazu se však vždy jedná pouze o individuální meditační praxi jednotlivce v ústraní a její přenášení skrze bdění a jasné vědomí do běžného občanského života (Lípa, 2010). „Nejde teda prednostne o spiritualitu „skrotenú v cirkvách a náboženských spoločnostiach” aspoň nie v prípade Drtikola, ide skôr o spiritualitu menej formálne a inštitucionálne integrovanú, bytostne ukotvenú v centre všetkého diania a prežívania“ (Dojčár, 2014).

Učení Fráni Drtikola obsahuje všechny původní směry československého buddhismu. O zjevné a nenáhodné podobnosti školy Učení Fráni Drtikola a Nauky Květoslava Minaříka mluvil vícekrát Josef Studený hlásící se ke škole Nauky Květoslava Minaříka. „Předpokládám, že je jenom otázka doby, aby se obě ty větve, ta, kterou přinesl Drtikol a Květoslavova nauka, sloučily. Je ta možnost. A myslím, že k tomu dojde, protože s představiteli Drtikolově větve se stýkám a jsme dobře naladěni, souhlasně“ (Studený, 2005). K formálnímu, institucionálnímu sloučení obou větví nakonec (či prozatím) nedošlo, ačkoli to měl Josef Studený v plánu dosáhnout. Na základě diskusí s Janem Lípou (žákem Evžena Štekla) vydal Studený na svých webových stránkách soubor Minaříkových dopisů nazvaný *Velká cesta*, pojednávající o bdění, a začal zařazovat do praxe svých pokročilejších žáků určité formy cvičení čakramů (tedy právě o základních praxích Učení Fráni Drtikola).

Na druhou stranu, k praxi Učení Fráni Drtikola přešla řada žáků Josefa Studené-
ho, a tak ke sloučení de facto již došlo, aniž by si toho kdokoli všiml. Stejně tak v osobě a praxi jiného Šteklava žáka, Antonína Šlechty, který vydal kompletní dílo Leopolda Procházky, absorbovalo Učení Fráni Drtikola i jeho odkaz. Učení Fráni Drtikola se tak znovu stalo tím, čím vždy bylo, jednotnou Československou školou buddhistickou, která obsahuje všechny původní československé buddhistické směry. Dva ze čtyř současných pokračovatelů (mistrů) Učení Fráni Drtikola, Stanislav Doležal a Antonín Šlechta, byli navíc zakládajícími členy Buddhistické společnosti.

Dodnes živým odkazem Fráni Drtikola předávaným jeho následovníky je zcela jednoznačně nalezení přímé cesty k osvícení. Zde ovšem můžeme také, vzhledem k „náboženskému“ dění posledních let, nalézt předzvěst budoucí podoby české spirituality směřující od institucionální religiozity k individuální spiritualitě. Závěrem je nutno konstatovat, že v budoucnu lze v České republice i na Slovensku očekávat další úbytek věřících u velkých církví (odklon od institucionální, ceremoniální, religiozity) a příklon k novým náboženským hnutím a především osobní spiritualitě.

Příloha 1

Výčet podstatných českých a slovenských publikací na téma buddhismus v našich zemích:

- BĚLKA, Luboš, LUŽNÝ, Dušan, 2003. Podoby buddhismu na Západě. In: Lopez, Donald. *Příběh buddhismu: Průvodce dějinami buddhismu a jeho učením*. Brno, Barrister and Principal, 209-221 [trans.: „Forms of Buddhism in the West“].
- HOLBA, Jiří, 2010. Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích mezi první světovou válkou a sametovou revolucí v roce 1989. In Honzík, Jan. *Jednota v rozmanitosti – Buddhismus v České republice*. Praha, DharmaGaia, 32-35.
- HOLBA, Jiří, 2009. Buddhism and Buddhist Studies in the Czech Republic between the First World War and the “Velvet Revolution” of 1989. *International Journal of Buddhist Thought and Culture*, 13, 35-47.
- HOLBA, Jiří, 2014. Fraňa Drtikol – Patriarcha českého buddhismu. In Lípa, Jan, *Učení Fráni Drtikola – Od čakramů k nemyšlení*. Praha, Svět, 10-17.
- JAN, Marek, POKORA, Timoteus, 1963. Asian Studies in Czechoslovakia. *Journal of Asian Studies*, 22/3, 357-366.
- KALÁČ, Petr, 2004. *Stručná historie české esoterické scény od konce 19. století do roku 1989*. in *DCCH*. Online. Dostupné z: <[http://dcch.grimoar.cz/? Loc=detail&Cat=1&Lng=1&UID=3](http://dcch.grimoar.cz/?Loc=detail&Cat=1&Lng=1&UID=3)>
- KOLMAŠ, Josef, 1974. Buddhist Studies in Czechoslovakia. *Bulletin of Tibetology*, 11, 5-10.
- LUŽNÝ, Dušan, 1995. The Influence of Asian Religions in Czechoslovakia after 1989. In: Dai Kangsheng, Zhang Xinying, Michael Pye (eds.), *Religion and Modernization in China. Proceedings of the Regional Conference of the IAHR held in Beijing, China, April 1992*, Cambridge, Roots and Branches, 161-166.
- LUŽNÝ, Dušan, 1996. Friends of the Western Buddhist Order. *Novy západní buddhismus. Religio. Revue pro Religionistiku*, 4, 2, 183-190. [portrait of Sangharakshita and the FWBO; one picture].
- LUŽNÝ, Dušan, 1997. Stručné Dějiny Buddhismu na Západě. In: Conze, Edward, *Stručné Dějiny Buddhismu*. transl. by Jolana Navrátilová of A Short History of Buddhism, Brno, Jota, 155-173 [sketch of the spread and dissemination of Buddhism in the West, starting from its first contacts in ancient times, 19th century to present situation; listing some major groups; the bibliography (pp. 231-236) lists some 130 books (!) on Buddhism, available in Czech language].
- RATNAJINENDRA, M. R., 1968. Czechoslovakia's Growing Interest in Buddhism. *World Buddhism, (Dehiwala)*, 17, 2, 50.
- ROZEHNALOVÁ, Jana, 2008. Czech Perspectives on Buddhism, 1860–1989. *Journal of Religion in Europe*, 1, 156-181.
- SCHEUFLER, Jiří, *Evoluce duchovních snah v Čechách*. Samizdat, nedatováno.
- WERNER, Karel, 1964. Buddhism in Czechoslovakia: Attempt to form Group. *World Buddhism, (Dehiwala)*, 13, 1, 5-6.
- WERNER, Karel, 1965. Problems of Buddhism in Czechoslovakia. *World Buddhism, (Dehiwala)*, 13, 6, 7-8.

- WERNER, Karel, 1965. Interest in Buddhism in Czechoslovakia. *The Middle Way*, 15, May, 1.
- ZBAVITEL, Dušan, 1990. Oriental Studies in Czechoslovakia (Prague: Orbis, 1959). „Normalizace orientalistiky“, *Lidové noviny*, 29 April 1990, 5 [trans.: „Normalization of Czech Oriental Studies“].

Příloha 2

Přehledný souhrn prvních textů o buddhismu v Československu:

- 1878 František Čupr: *Učení staroindické, jeho význam u vznikání a vyvinování názorů zvlášť křesťanských a vůbec náboženských*.
- 1904 vyšla první kniha o buddhismu v češtině od dr. Th. A. Langa: *Buddhismus*, Máša (1921) „mnoho světla nepřinesla“. Vzbudila však vlnu zájmu a kritiky.
- 1906 Josef Zubatý: *Buddhismus*, v Pražské lidové revue 2/3.
- 1906–1907 Emil Franke: *Buddhismus a Buddhismus II* v České revue.
- 1907 báseň Edwina Arnolda: *Světlo Asie*, přeložená Fr. Prachařem – touto knihou „vzbuzen byl v naší veřejnosti o buddhism opravdový zájem“ (Máša in Strauss, 1921).
- 1909 G. M. Grant: *Náboženství světová*. V překladu F. Žilky.
- 1910 Paul Carus: *Nirvana: vypravování pojednávající o buddhistické psychologii*.
- 1910–1911 ve Volné myšlence *Buddhistické pohádky* O. Pertolda obsahující autorské převyprávění Džátak i prvních sůter. R. Máša v nich nachází „vysokou mravní hodnotu“ (Máša in Strauss, 1921).
- 1910–1911 Otakar Pertold: *Jest buddhismus náboženství vhodné pro Evropana?* Vyšlo ve Volné myšlence.
- 1914–1915 (a 1917) Henry S. Olcott: *Dharma – Buddhistický katechismus*, s úvodem od O. Pertolda. „První orientační kniha o nauce Buddhově „Dharm“ (Máša in Strauss, 1921).
- 1919 *Nauka vyvoleného – buddhistický katechismus* od Subhadry Bhikšu. Vydal O. Griese. Obě posledně jmenované jsou vysoko ceněny nejen Rudolfem Mášou v jeho kritikách, ale také našimi dobovými buddhisty.
- Od roku 1919 publikuje své texty, postupně i o buddhismu, sám Rudolf Máša. Avšak žádná z jeho knih si nečiní nároky být onou knihou základní.
- 1920 Wolfgang Bohn: *Buddhismus jako etická kultura a náboženství vykoupení*. V překladu Pavly Moudré.
- 1920 Pavla Moudrá: *Čtyři velká náboženství*.
- 1920 C. T. Strauss: *Buddha a jeho učení*. V překladu a s úvodem Rudolfa Máši. „Knížka ta přispěla velmi mnoho k ujasnění pravého buddhismu, třebaže jeden pasus, týkající se znovuzrození, není ideově správně vyřešen ani odůvodněn. Přes to však vykonala více než tucet jiných knih odborně vědeckých. A úspěch její je dalekosáhlý.“ (Máša, 1923) Je přeložena z mezinárodního jazyka Idu, ve kterém byla napsána.
- 1920 Dr. V. Lesný: *Pojednání o buddhismu v České Mysli*.
- Téhož roku přeložil R. Máša (avšak patrně nevydal) *Buddhovo evangelium* od Paula Caruse.
- 1921 Dr. V. Lesný: *Buddhismus: Buddha a buddhismus pálijského kánonu*.
- 1921 Rudolf Máša: *O původu a vývoji náboženství I–II*.

- 1922 Lakšmí Narasu: *Buddhismus*. V překladu a s úvodem Rudolfa Máši.
- 1923 Rudolf Máša: *Monotheismus, pantheismus, buddhismus. Základy a systém mravouky sociální*.
- 1924 Rudolf Máša: *Náboženství velikáni všech věků*.
- 1924 František Žilka: *Dějiny světových náboženství. Rozhled po duchovním životě lidstva*.
Mluví o lamaismu jako o samostatné větvi buddhismu (Žilka 1924).
- 1926 Leopold Procházka: *Buddha a jeho učení*.
- 1948 Vincenc Lesný: *Buddhismus*.
- 1968 Egon Bondy: *Buddha*.

Příloha 3

Přehled buddhistických skupin v České republice (2018)

Organizace účastníci se projektu Jednota v rozmanitosti:

- Buddhistické centrum Lotus – théraváda, zen, tibetský buddhismus, jóga – www.centrumlotus.cz
- Bodhi Liberec – théraváda
- Bodhi Olomouc – théraváda – <http://www.bodhi.olomouc.com>
- Bodhi Pardubice – théraváda – <http://www.volny.cz/bodhipa>
- Bodhi Praha – théraváda – <http://bodhipraha.cz>
- Buddha Mangala – théraváda – www.buddha.cz
- Centrum Dibbavana – théraváda – <http://www.dibbavana.wz.cz/>
- Dóan Pardubice – théraváda – <http://doan.110mb.com/index.html>
- Mezinárodní buddhistický nadační fond – théraváda – www.mbnf.net
- Niródha – théraváda – <http://www.rozemberg.cz/nirodha.html#>
- Přátelé Dhammy – théraváda – <http://dhamma.wz.cz/>
- Sati Brno – théraváda – <http://www.sweb.cz/satibrno/program.html>
- Sati Pardubice / Dharma Zdarma – théraváda – <http://www.dharmazdarma.wz.cz/>
- Skalní meditace – théraváda – <http://sati.webgarden.cz/>
- Bodhi Path Praha – tibetský buddhismus – www.bodhipath.cz
- Buddhismus diamantové cesty – tibetský buddhismus – www.bdc.cz
- Drugpa Kargyud – tibetský buddhismus – <http://buddhisticka.mysteria.cz/intro.htm>
- Dzogčhen – tibetský buddhismus – www.dzogchen.cz
- Kagyu Samye Dzong Plzeň – tibetský buddhismus – <http://samye.dzong.sweb.cz/>
- Lungta – tibetský buddhismus – www.lungta.cz
- M. O. S. T. – tibetský buddhismus – <http://www.protibet.org/>
- Potala – tibetský buddhismus – www.potala.cz
- Portál Rime.cz – tibetský buddhismus – www.rime.cz
- Rangjung Yeshe Gomde Praha – tibetský buddhismus – <http://www.gomde.cz/>
- Rabten Čhödaring – Centrum pro tibetská studia v Liberci – tibetský buddhismus – www.rabten.cz
- Samten Tse Praha – tibetský buddhismus – <http://www.samtentse.cz/cs/>
- Rigpa Česká republika – tibetský buddhismus – <http://czechrigpa.googlepages.com>
- Shambhala Praha – tibetský buddhismus – www.shambhala.cz
- Učení Fráni Drtikola – tibetský buddhismus – <http://silamoudrosti.unas.cz/>

- Daruma – zen – <http://www.sweb.cz/namaki/>
- Kodo Mugen kai, centrum
- Senshinji a škola Nagomi – zen – <http://centrum.meditace.com/>
- Zenová škola Kwan Um – zen – www.kwanumzen.cz
- Sótó zen Mistra Kaisena – zen – www.sotozen.cz
- Zendo na Můstku – zen – <http://www.zazen.cz/>
- Atelier satiterapie – buddhistická psychoterapie vycházející z abhidhammy – www.satiterapie.cz

Buddhistické organizace, které se projektu Jednota v rozmanitosti nezúčastnily:

- Bodhi Brno o.s. théraváda, Áyukusala – <http://www.bodhibrno.cz/>
- Bodhi Ústí nad Labem – théraváda <http://usti.mbnf.net/>
- Centrum Samádhi – théraváda – <http://www.samadhi.cz/>
- Czech Vipassana – théraváda, Goenka – http://www.cz.dhamma.org/cz_.html
- Dhammáráma o.s. – théraváda, Áyukusala – <http://www.dhammarama.eu/>
- Dhamma Plzeň – théraváda – <http://www.dhamma-plzen.org/>
- Bon Garuda – tibetský buddhismus – shedrubling@centrum.cz
- Dompipa – tibetský buddhismus – <http://dompipa.webnode.cz>
- Chagdud Nyingma – tibetský buddhismus – <http://www.chagdud.org/>
- Gelugpa – tibetský buddhismus – <http://sweb.cz/ShedrubLing/>
- Karma Dargye Ling – tibetský buddhismus
- Nauka Květoslava Minařika – tibetský buddhismus – <http://www.kagyupa.com/>
- Dogen Sangha – zen – <http://www.dogenzen.net/>
- Zenová asociace – zen – <http://www.zen-asociace.cz/>
- Zen dojo Plzeň – zen – <http://www.zendojoplzen.cz/>

Příloha 4

Buddhistické skupiny na Slovensku (2018)

Tibetský buddhismus:

- Diamantová cesta – buddhismus.sk – 13 centier.
- Shamballa – Tibetský buddhismus
- Bodhi Path – centrum buddhizmu línie Karma Kagjü založené Künzig Šamar Rinpočhem.
- Lína Karma Kagjü – Skupina Lámu Sanggjáho (Peter Banás) Karma Thegsum Čhölíng – kagyus.sk
- Skupina nasledujúca Karma Kagjü – (láma Lhundrub) Cesta k prebudeniu – cestakprebudeniu.wordpress.com
- Jonang Tašhi Čhō Ling – tibetské meditačné centrum na Slovensku.
- Komunita Dzogčenu – dzogchen.sk
- Orgjān Čhōkhor Ling – ogyantanzin.blogspot.com
- Sangha Tulku Dakpa Rinpočeho (organizovaná z ČR) – konchogchidu.org
- Skupina Lamu Geljena – Džonangtibet.sk
- Tarab Inštitút – tarab-institut.sk
- Škola Gelug
- Spoločnosť priateľov Tibetu – centrum tibetskej kultúre a Tibetanom žijúcim v exile

Theravádový buddhizmus:

- Sati – sati.sk
- Theraváda – theravada.sk
- Vipassana – vipassana.sk – štýl vipassany od Ajahn Tongna z Thajska

Zenbuddhizmus:

- Dogen Sangha – dogenzen.net
- Kwan Um – kwanumzen.sk
- Zazen – zazen.sk – Zenová škola Majstra Kaisena.

Tradiční československý buddhizmus:

- Nauka Květoslava Minaříka – okolo žiakov Spira, Mikuly a ďalších
- Učení Fráni Drtíkola – okolo Zuzany Otáhalovej, žiačky Jana Lípy.

Literatura

- BINKA, B. 2008. *Analýza hlubinné ekologie*. Brno: Masarykova univerzita, 197 s. ISBN 978-80-210-4548-4
- BOHN, W. 1920. *Buddhism jako ethická kultura a náboženství vykoupení*. Klatovy, 213 s.
- BOR, D. Ž. 2002. *Bdělost, toť vše. Gustava Meyrinka cesta k nadsmyslnu*. Praha, Trigón, 350 s. ISBN 80-86159-39-6.
- CONZE, E. 1997. *Stručné dějiny buddhismu*. Brno, Jota, 239 s. ISBN 80-7217-002-3
- DOJČÁR, M. 2014. František Drtík – spiritualita legendy dejin „československej mystiky“. [online]. *Ostium*, 10, 3 [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: <http://nakladatelstvisvet.com/cs/reference/reference_od_cakramu/ostium_c3_2014>
- DRTÍKOL, F. 1945. *Životopis*. Samizdat. Praha.
- FUNK, K. 1993. *Mystik a učitel František Drtík*. Praha, 286 s. ISBN 80-85206-19-6
- GÓVINDA, A. 1998. *Živý buddhismus na Západě*. Olomouc, Votobia, 141 s. ISBN 80-7198-322-5
- HOLBA, J. 2008. Buddhismus. In FÁREK, M. a kol. 2008. *Základy religionistiky. Světová náboženství, nová náboženská hnutí a religionistika*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 318 s. ISBN 978-80-7395-090-3
- HOLBA, J. 2014. Fráňa Drtík – Patriarcha českého buddhismu. In LÍPA, J. 2014: *Učení Fráni Drtíkola – Od čakramů k nemyšlení*. Praha, Svět, s. 10-17. ISBN 978-80-87201-08-4
- HONZÍK, J. 2014. *Buddhismus na Západě – Česká republika*. Disertační práce. Univerzita Karlova, Praha, 149 s.
- HONZÍK, J. 2010. *Jednota v rozmanitosti – Buddhismus v České republice*. Praha: Dharma-Gaia, 263 s. ISBN 978-80-7436-006-0
- KALAC, P. 2015. *Neznámá „okultní“ korespondence Julia Zeyera s Gustavem Meyrinkem a Karlem Weinfurterem*. Logos, s. 107-111. ISBN 978-80-87908-13-6
- KALAC, P. 2008. *Stručná historie české esoterické scény od konce 19. století do roku 1989*. Praha, [on line], [cit. 2018-09-01]. Dostupné z: <<http://www.dcch.grimoar.cz/>>
- KOKAISL, P. 2015. *Geografie náboženství*. Vyd. 2, Praha, Česká zemědělská univerzita, Provozní ekonomická fakulta, 268 s. ISBN 978-80-213-2835-8.
- KOLÍBAL, L. 1990. Stručná historie buddhismu. *Střední cesta*, roč. 1, 34 s.
- KOLMAŠ, J. 1974. Buddhist Studies in Czechoslovakia. *Bulletin of Tibetology*, 11, s. 5-10.
- LANG, A. 1904. *Buddhismus*. Moravská Ostrava, 122 s.
- LESNÝ, V. 1948. *Buddhismus*. Praha, 445 s.
- LESNÝ, V. 1927. *Duch Indie*. Praha, 171 s.
- LÍPA, J. 2010. Učení Fráni Drtíkola. In HONZÍK, J.: *Jednota v rozmanitosti. Buddhismus v České republice*. Praha: DharmaGaia, s. 152-157. ISBN 978-80-7436-006-0

- LÍPA, J. 2016. Patriarcha českého buddhismu: Fráňa Drtikol a jeho učení. Praha: *Dingir*, 3, s. 77-80. ISSN 1212-1371
- LÍPA, J. 2018. Učení Fráni Drtikola: Vzpomínky na společenství kolem významného českého buddhisty. Praha: *Dingir*, 3, s. 81-83. ISSN 1212-1371
- LOPEZ, D., S. 2001. *Příběh buddhismu: průvodce dějinami buddhismu a jeho učením*. Brno, Barrister & Principal, 253 s. ISBN 80-86598-54-3
- LUŽNÝ, D. 1995. *Náboženství jižní a jihovýchodní Asie*. Brno, CERM, 14 s. ISBN 80-85867-57-5
- LUŽNÝ, D. 1997. Stručné dějiny buddhismu na Západě. In: CONZE, E.: *Stručné dějiny buddhismu*. Brno, Jota, s. 155-173. ISBN 80-7217-002-3
- LUŽNÝ, D., BĚLKA, L. 2003. Podoby buddhismu na západě. In: LOPEZ, D. S.: *Příběh buddhismu: průvodce dějinami buddhismu a jeho učením*. Brno, Barrister & Principal, 253 s. ISBN 80-86598-54-3
- MÁŠA, R. 1923. *Monotheismus, pantheismus, buddhismus. Základy a systém mravouky sociální*. Praha, 107 s.
- MÁŠA, R. 1921. Předmluva. In STRAUSS, C. T.: *Buddha a jeho učení*. Nusle, 71 s.
- MIKEŠ, O. 2018. *Necirkevní duchovní učitelé v naší vlasti*. [on line], [cit. 2018-09-01]. Dostupné z: <<http://www.nabozenstvimoudrosti.cz/NECIRKEVNI.htm>>
- NAKONEČNÝ, M. 1995. *Novodobý český hermetismus*. Praha, Vodnář, 267 s. ISBN 80-85255-85-5
- NYANATILOKA, M. 1993. *Slovo Buddhovo*. Praha, Stratos, 118 s. ISBN 80-901472-3-2
- PERTOLD, O. 1957. *Náboženství mimokřesťanská*. Praha, 43 s.
- PROCHÁZKA, L. 1928. *O vědomém jevu osobnostním*. Plzeň, 47 s.
- ROZEHNALOVÁ, J. 2008. Czech Perspectives on Buddhism, 1860–1989. *Journal of Religion in Europe*, 1, 156-181.
- SANITRÁK, J. 2008. Cesty české theosofie. *Dingir*, 1, s. 14-16. ISSN 1212-1371
- SANITRÁK, J. 2010. *Dějiny české mystiky 3: Kořeny aneb galerie osobností*. Praha, Eminent, 437 s. ISBN: 978-80-7281-328-5
- SAVICKÝ, N. 1993. Doslov. In MEYRINK, G.: *Hašiš a jasnozřivost*. Praha, Volvox Globator, 61 s. ISBN 80-85769-09-3
- SCHEUFLER, J. 1992. František Drtikol a jeho doba. *Cesta*, 7, [online]. In *Síla moudrosti*. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: <http://arahat.unas.cz/cs/texts/scheufler_fd_cs.pdf>
- STUDENÝ, J. 2005. Bystřice 2005, 2. část. Záznam přednášky. In *Buddhové v Česku*. [online]. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: <<http://www.buddhismusvcesku.cz/clanky/bystrice-2005---2.cast.html>>
- ŠTEKL, E. 1977. *Vzpomínky na Velikého Arahata*. Praha, samizdat, 3. vydání.
- ŠTAMPACH, O. I. 1998. *Buddhismus v českých zemích*. Praha: *Dingir*, 4, s. 11-15. ISSN 1212-1371
- ŠTAMPACH, O. I. 2004. *Hermetismus*. *Dingir*, 3, 84-87. ISSN 1212-1371
- ŠTAMPACH, O., I. 2010. *Na nových stezkách ducha: přehled a analýza současné religiozity*. Vyd. 1, Praha, Vyšehrad, 261 s. ISBN 978-80-7429-060-2
- ŠTAMPACH, O. I. 2008. *Přehled religionistiky*. Vyd. 1, Praha, Portál, 237 s. ISBN 978-80-7367-384-0
- TRÁVNÍČEK, Z. 2002. *Leopold Procházka – první český buddhista*. Brno, Masarykova Univerzita, 143 s. *Proměny náboženství*; sv. 2. ISBN 80-210-2950-1
- VOJTÍŠEK, Z. 2017. *Buddhismus*. In: HAVLÍČEK, T. et al.: *Atlas náboženství Česka = The atlas of religions in Czechia*. 1. vyd., Praha, Karolinum, 223 s. ISBN 978-80-246-3794-5
- VOJTÍŠEK, Z. 1998. *Netradiční náboženství u nás*. 1. vyd. Praha: *Dingir*, 137 s. ISBN 80-902528-0-X.
- VYSTRČIL, T. 2010. *Buddhistická společnost a sametoví buddhisté devadesátých let*. In HONZÍK, J.: *Jednota v rozmanitosti – Buddhismus v České republice*. Praha, DharmaGaia, 49-52. ISBN 978-80-7436-006-0

- WEINFURTER, K. 1933. *Paměti okultisty*. Praha, Jos. R. Vilímek, 264 s.
- ŽILKA, F. 1924. *Dějiny světových náboženství. Rozhled po duchovním životě lidstva*. Praha, 190 s.
- Rudolf Máša. Brno: Masarykova univerzita, [on line], [cit. 2018-09-01]. Dostupné z: <<https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/masard.html>>

Beginnings and spread of Buddhism in Czechoslovakia

Summary

This work describes the origin, development and division of historical Buddhism (to Hainayan, Mahayana, Vajrayana, Lamaism, Zen, but also Western or theosophical neo-Buddhism), or better the Buddha's teachings – Dharma. But he claims, and proves that the maximum age of Buddhism, not only as a term, can be only about 2 centuries. After all, the term Buddhism, Boudhism, was first used in 1801 in the Oxford English Dictionary. The unifying view of Buddhism took place even later, not by the influence of its eastern members, but by Western supporters such as Henry S. Olcott after the foundation of Theosophical Society in 1875. Thus, we can say without exaggeration that Buddhism was created from Theosophia at the turn of the 19th and 20th centuries. This form of Buddhism was called later neo-Buddhism or theosophical neo-Buddhism by later orientalist. It has had an esoteric character from the beginning. And that was the first form of Buddhism in the western world.

A significant role in Buddhism, both Western (neo-Buddhism) and historical, played, besides personalities and communities, also literature, texts and study both. Buddhism has always been more accepted by intellectuals and, as we have seen, its simultaneous dissemination can be documented, among other things, by the number of published books and its numerous readers. Undoubtedly, the first of the West's basic texts was the book of one of the leading and founding figures of Theosophical Society Henry Steel Olcott's "Dharma – Buddhist Catechism" (1917 in Czech). However, the role of the basic book of Buddhism in Czechoslovakia was clearly played by the text of the German monk Nyanatiloka Thera's "The Word of Buddha" (1935 in Czech). This book has influenced fundamentally next generations.

Czechoslovak Buddhism itself benefited from the esoteric tradition of Theosophical Society, through Gustav Meyrink, who in 1893 wrote about the practice of esoteric Buddhism. While from Meyrink's esoteric Buddhism benefited the first generation of our Buddhists, Drtikol, Minařík and their followers. Leopold Procházka is considered the first Czech Buddhists, but Rudolf Máša was a member of the Czechoslovak Buddhist Community, Mahabodhi Society Branch based in 1923. Unitarian's activities as well as lectures by Eduard Tomáš or Evžen Štekl's personal visit helped to maintain the traditional Buddhism of František Drtikol and Květoslav Minařík, created from esoteric theosophical neo-Buddhism and influenced by hermetism and yoga. Nevertheless, it is interesting to note that throughout this period, this traditional Czechoslovak Buddhism was conceived as non-religious, as a style of life or philosophy.

These still recognized the ideal of Buddhism as a refinement and the possibility of achieving nirvana, but their followers prefer the social aspect of Buddhism in the sense of being able to gather, meet, entertain, and belong somewhere, creating religious communities that subsequently register. Within themselves contemporary Buddhists are recruited, and it is them (and their supporters) who claim themselves as Buddhists in censuses. E.g. to the Diamond Way Buddhism of Karma Kagyu, re-

gistered in 2007 as the first official Buddhist community in the Czech Republic, were 3,484 members in 2011; at the same time, another 2,617 people chose the general “Buddhism” as their religion. In 2001, 6,817 people claimed Buddhism as their religion. This would also mean a decline, but the Jedi Movement phenomenon was not taken into account, with 15,070 Czech members in 2011. It is reasonable to assume that the number of followers of Buddhism will continue to grow.

Several small professional (cited) works were created about Czechoslovak Buddhism. However, neither of them comprehends it in complex. This is also one of the reasons for this work, which deals with both practical, meditation and scientific, hence it's academic studies. However, this work also returns to the original, often forgotten texts of Buddhist pioneers in Czechoslovakia using them as the main source. It discovers long ago found, reveals forgotten and neglected. It also corrects a number of facts that have been altered by copying or retelling. For the first time, it describes a number of completely new data and findings not yet published. This is, besides the individual results reported during the work itself, one of the main benefits of the work.

In conclusion, it is possible to expect that in the Czech Republic and Slovakia further decline of believers in great religions, departure from institutional, ceremonial and religiosity generally, and inclination to new religious movements and above all personal spirituality can be expected.